

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук
Кафедра політології і державного управління**

Навчально-методична серія
«КАФЕДРА»
№ 2

ЯК НАПИСАТИ ДИПЛОМНУ РОБОТУ: НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ



Ужгород – 2014

УДК Ф01р 252. 45
ББК 378.147 (076): 32
Я – 44

Як написати дипломну роботу: навчально-методичні рекомендації / Упорядники: Зан М.П., Остапець Ю.О., Стряпко І.О., Токар М.Ю.; Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 2; [Ужгород. нац. ун-т; Ф-т сусп. наук; Каф. політології і держ. управління]. – Ужгород, 2014. – 90 с.

У методичному посібнику відображено основні етапи виконання випускних робіт студентів спеціальностей «Політологія» та «Державна служба», яких готує колектив кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ.

Упорядники висвітлюють правила та рекомендації до написання, процедури захисту кваліфікаційної, дипломної та магістерської робіт.

У виданні окреслено алгоритм написання і оформлення наукової статті, яка є неодмінним атрибутом навчально-наукової роботи магістра політології та державної служби. Подається перелік орієнтовних тем випускних робіт. Навчально-методичне видання адресоване студентам та викладачам суспільно-політичних дисциплін вищих навчальних закладів.

Рецензенти:

Денисенко В. М., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри історії та теорії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка

Круглашов А. М., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету суспільних наук Ужгородського національного університету від 28 лютого 2014 року, протокол № 6.

Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 2
(створена рішенням кафедри політології і державного управління ФСН УжНУ, протокол № 7 від 26 лютого 2014 року)

© Зан М.П., Остапець Ю.О., Стряпко І.О., Токар М.Ю., 2014
© Навчально-методична серія «Кафедра», 2014

ЗМІСТ

| | |
|--|-----------|
| Вступ | 4 |
| I. Алгоритм написання випускної роботи | 5 |
| II. Структура роботи | 10 |
| III. Вимоги до оформлення роботи | 17 |
| IV. Порядок захисту роботи | 21 |
| V. Наукова стаття: вимоги до оформлення | 24 |
| Додатки | 28 |
| <i>Додаток 1. Титульна сторінка (зразки оформлення бакалаврської, дипломної та магістерської робіт)</i> | <i>28</i> |
| <i>Додаток 2. Зразок оформлення змісту роботи</i> | <i>32</i> |
| <i>Додаток 3. Зразок оформлення анотації</i> | <i>34</i> |
| <i>Додаток 4. Зразок оформлення переліку умовних сторочень.....</i> | <i>35</i> |
| <i>Додаток 5. Зразок написання вступу до роботи</i> | <i>36</i> |
| <i>Додаток 6. Зразок написання першого (методологічного) розділу роботи</i> | <i>39</i> |
| <i>Додаток 7. Зразок оформлення розділів та підрозділів роботи</i> | <i>53</i> |
| <i>Додаток 8. Зразок оформлення списку використаних джерел</i> | <i>55</i> |
| <i>Додаток 9. Вимоги до бібліографічного оформлення списку використаних джерел</i> | <i>57</i> |
| <i>Додаток 10. Засоби текстового зв'язку в науковій праці</i> | <i>60</i> |
| <i>Додаток 11. Перелік орієнтовних тем кваліфікаційних робіт для студентів спеціальності «Політологія»</i> | <i>64</i> |
| <i>Додаток 12. Перелік орієнтовних тем дипломних робіт для студентів спеціальності «Політологія»</i> | <i>67</i> |
| <i>Додаток 13. Перелік орієнтовних тем магістерських робіт для студентів спеціальності «Політологія»</i> | <i>71</i> |
| <i>Додаток 14. Перелік орієнтовних тем магістерських робіт для студентів спеціальності «Державна служба»</i> | <i>75</i> |
| <i>Додаток 15. Зразок завдання на магістерську роботу</i> | <i>78</i> |
| <i>Додаток 16. Зразок подання щодо захисту випускної роботи</i> | <i>80</i> |
| <i>Додаток 17. Зразок рецензії випускної роботи</i> | <i>82</i> |
| Про кафедру | 86 |
| Про упорядників | 89 |

ВСТУП

Кваліфікаційна робота бакалавра, дипломна та магістерська роботи – це випускні наукові роботи, які виконуються на завершальному етапі навчання студента у вищому навчальному закладі.

Кваліфікаційна робота бакалавра має конкретний характер і пов'язана з використанням набутих студентом знань, умінь та навичок зі спеціальних дисциплін упродовж навчання за напрямом підготовки «Політологія». Здебільшого така робота є поглибленою розвідкою теми курсової (курскових) робіт випускника.

Дипломна робота – це кваліфікаційна робота, призначена для об'єктивного контролю ступеня сформованості умінь та знань студентів і передбачає систематизацію, закріплення та розширення знань зі спеціальності «Політологія» та застосування їх при розв'язанні конкретних наукових теоретичних і практичних завдань.

Магістерська робота є самостійною науково-дослідницькою роботою, яка виконує кваліфікаційну функцію, тобто готується з метою публічного захисту і здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр». Основне завдання її автора – продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації, вміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання в галузі політичної науки та державного управління.

До вказаних видів студентських наукових робіт висуваються наступні *вимоги*:

- актуальність теми та відповідність її сучасному стану політичної науки;
- вивчення та критичний аналіз наукових праць з аналізованої проблеми;
- чітка характеристика об'єкта, предмета, мети, завдань та методів дослідження.

Кваліфікаційна робота бакалавра, дипломна та магістерська роботи повинні *засвідчити*:

- знання випускника з сучасної теорії;
- вміння використовувати придбані знання в практичній роботі;
- здатність ставити проблему та обґрунтовувати її актуальність, формулювати мету й завдання дослідження, сформулювати логіко-структурну схему роботи, працювати з джерелами та фактичним матеріалом;
- глибоко аналізувати й оцінювати різні аспекти діяльності з урахуванням світового та вітчизняного досвіду;
- обґрунтовувати власні узагальнення, висновки та пропозиції.

I. АЛГОРИТМ НАПИСАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Логіка виконання кваліфікаційної роботи бакалавра, дипломної або магістерської роботи є наступною:

1. Вибір теми.
2. Підбір літератури.
3. Складання робочої картотеки літератури.
4. Вивчення та конспектування літератури.
5. Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником.
6. Визначення об'єкта, предмета дослідження, формулювання мети та завдань.
7. Викладення тексту роботи згідно з її структурою.
8. Формування висновків та рекомендацій.
9. Подання чорнового варіанту роботи науковому керівникові.
10. Усунення зауважень та доопрацювання роботи.
11. Чистове оформлення роботи.
12. Захист роботи.

1. Вибір теми

Тема випускної роботи обирається студентом за власним бажанням, виходячи зі своїх наукових уподобань, зацікавленості та попереднього досвіду написання курсових робіт. При цьому тема повинна обиратися з запропонованого кафедрою переліку тем. Для цього студенту вже на етапі початку навчання (у вересні поточного навчального року) необхідно детально порадитися з науковим керівником і чітко визначитися з обраною темою, у випадку необхідно її відкоригувати.

Кінцеві строки формулювання вибору та формулювання теми випускних робіт на кафедрі:

- для студентів денної форми навчання до **30 жовтня поточного навчального року**;
- для студентів заочної форми навчання до **30 листопада поточного навчального року**.

Кожна тема з переліку випускних студентських робіт може бути обрана лише одним студентом.

Студент може запропонувати власну тему роботи, яка не передбачена тематикою визначеною кафедрою, обґрунтувавши її актуальність. Якщо така тема відповідає спеціальності «Політологія» чи «Державна служба», то вона може бути затверджена кафедрою та доданою до запропонованого кафедрою переліку тем. Проте, варто пам'ятати, що зробити це можна лише до **30 листопада поточного навчального року**.

Важливо пам'ятати, що обрана тематика роботи закріплюється за студентом й не може бути змінена ним на власний розсуд. Тому студентам слід чітко пам'ятати формулювання теми роботи, оскільки навіть незначні зміни у формулюванні роботи (наприклад, перестановка слів) вважаються невідповідністю затвердженій темі роботи.

Студентам слід пам'ятати, що в разі несвоєчасного подання теми студент вважається порушником навчального процесу. У такому випадку кафедра може самотійно, за пропозицією наукового керівника, закріпити за студентом відповідну тему роботи, яка не може бути змінена.

Теми, обрані студентами, розглядаються на засіданні кафедри, на якому призначаються наукові керівники курсових робіт. Після затвердження теми та призначення наукового керівника, студент приступає до виконання роботи.

Студенту доцільно скласти календарний план роботи над роботою, який полегшить її виконання та дозволить економити час. Також календарний план допоможе уникнути ситуації коли студент змушений в авральному порядку виконувати роботу, що допоможе уникнути великої кількості помилок та безсонних ночей.

2. Підбір літератури

Після визначення теми роботи варто розпочати пошук літератури, з перегляду бібліотечних каталогів. Потрібно переглянути науково-методичні журнали, в яких можуть бути опубліковані необхідні матеріали. Для фаху «Політолог» та «Державна служба» – це, насамперед, журнали «Політичний менеджмент», «Політична думка», «Нова політика», «Національна безпека і оборона», «Політичний календар», «Віче», «Людина і політика», «Вісник державної служби України», «Універсум», реферативний журнал «Політика. Політичні науки», російські політологічні видання: «Политические исследования», «Социологические исследования», «Вопросы философии», «Полития», «Политическая наука», «Общественные науки и современность».

Важливе значення мають й матеріали розміщені в мережі Інтернет, зокрема: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php> – сайт центру імені О. Разумкова, <http://www.bertacom.com.ua/> – сайт компанії berta communications, www.kiis.com.ua/ – Київський міжнародний інститут соціології та інші.

Під час підбору літератури студент може звернутися до наукового керівника, який порадить на яку літературу варто звернути увагу в першу чергу. Ознайомлення з літературою з обраної теми дозволить студенту послідовно підходити до розв'язання проблеми. **Під час підбору**

літератури варто спочатку ознайомитися з загальними працями, а потім перейти до спеціалізованих досліджень з обраної теми роботи.

3. Складання робочої картотеки літератури

Складання робочої картотеки літератури можна робити у паперовому або електронному варіантах. Складання такої картотеки дозволить студенту завжди мати під рукою список джерел з обраної теми. В такому випадку знайдені книжки чи статті не загубляться і при потребі їх легко можна буде відшукати. При цьому варто коротко написати анотацію, тобто вказати, про що стаття чи книжка. Подібні картотеки дозволять при необхідності визначити які з позицій літератури більше або менше підходять до написання роботи в цілому чи її структурних підрозділів.

4. Вивчення та конспектування літератури

Відібрана література підлягає уважній обробці. Попереднє ознайомлення включає побіжний огляд змісту, читання передмови, анотації. Розділи, що мають особливе значення для роботи, старанно опрацьовують, звертаючи особливу увагу на ідеї й пропозиції щодо вирішення проблемних питань обраної теми, дискусійні питання, наявність різних точок зору й протиріч. У процесі опрацювання літератури на окремих аркушах або картках роблять конспективні записи, виписки з тексту, цитати, цифровий матеріал.

Конспектуючи матеріал, слід постійно пам'ятати тему роботи, щоб виписувати тільки те, що має відношення до теми дослідження. Виписувати цитати треба на одну сторону окремих аркушів паперу стандартного розміру, що допомагає краще орієнтуватися в накопиченому матеріалі, систематизувати його за темами і проблемами. Кожна цитата, приклад, цифровий матеріал мають супроводжуватися точним описом джерела з позначенням сторінок, на яких опубліковано цей матеріал. Застосування так званих *розлапованих цитат*, коли думки іншого автора видаються за особисті, розглядається як грубе порушення літературної та наукової етики, кваліфікується як плагіат.

Однак це не означає, що студент зовсім не повинен спиратися на праці інших авторів: чим ширше та різноманітніше коло джерел, які він використовував, тим вищою є теоретична та практична цінність його дослідження.

Після конспектування матеріалу необхідно перечитати його знову, щоб склалося цілісне уявлення про предмет вивчення. Щоб зібрати матеріал з одного питання разом, можна розрізати ті конспекти, де розглянуто кілька питань з теми дослідження.

Опрацювання джерельної бази найкраще розпочати з праць, де проблема відображається в цілому, а потім перейти до більш спеціалізованих досліджень.

5. Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником

Після того як потрібний матеріал зібрано і систематизовано, складається детальний план роботи. Студент повинен запропонувати власне бачення структури своєї наукової роботи: кількість розділів, підрозділів, а також їх робочі назви, а не очікувати що це зробить за нього науковий керівник. Для того щоб краще виконати випусну роботу студент повинен самостійно пробувати складати план під час написання курсових робіт.

Процес уточнення структури складний і може тривати протягом усієї роботи над дослідженням. **Попередній план роботи треба обов'язково показати науковому керівникові**, оскільки може статися, що потрібно буде переписувати текст роботи. У разі виникнення зауважень він змінюється згідно з рекомендацій наукового керівника або викладачів кафедри.

6. Визначення об'єкта, предмета дослідження, формулювання мети та завдань

Після визначення попереднього плану роботи, студент приступає до визначення об'єкту та предмету дослідження. Тобто чітко визначає що саме він буде досліджувати. Вказує мету – для чого вивчається обрана проблематика. З мети роботи випливають завдання, які повинен виконати студент. Чітко визначені завдання дозволять добре структурувати роботу та виконати її на високому рівні.

7. Викладення тексту роботи згідно з її структурою

Готуючись до викладення тексту роботи, доцільно ще раз уважно прочитати її назву, що містить проблему, яка повинна бути розкрита. Проаналізований та систематизований матеріал викладається відповідно до змісту у вигляді окремих розділів і підрозділів (глав і параграфів). Кожний розділ (глава) висвітлює самостійне питання, а підрозділ (параграф) – окрему частину цього питання.

Тема повинна бути розкрита без пропуску логічних ланок, тому починаючи працювати над розділом, слід визначити його головну ідею, а також тези кожного підрозділу. Тези необхідно підтверджувати фактами, думками різних авторів, аналізом конкретного практичного досвіду. Потрібно уникати безсистемного викладення фактів без достатнього їх осмислення та узагальнення.

8. Формування висновків та рекомендацій

Достовірність висновків загалом підтверджується вивченням практичного досвіду. При формулюванні висновків слід звернути увагу на те, щоб думки були пов'язані між собою логічно. Весь текст має бути підпорядкований одній головній ідеї. Один висновок не повинен суперечити іншому, а підкріплювати його. Якщо висновки не будуть пов'язані між собою, текст втратить свою єдність.

9. Подання чорнового варіанту роботи науковому керівнику

Варто подати чорновий варіант роботи науковому керівнику для ознайомлення та формулювання рекомендацій і зауважень студенту. Чернетка повинна бути подана науковому керівнику заздалегідь, щоб він мав достатньо часу для ознайомлення з нею. Робота повинна подаватися вже готовою (титульний аркуш, зміст, вступ, текст, висновки та список використаних джерел), *не припустимо подавати роботу частинами, адже у такому разі науковий керівник не матиме цілісної картини й не зможе сформулювати зауваження та рекомендації*. Найкраще подати чорновий варіант за 20–30 днів до терміну здачі роботи на кафедрі.

Науковий керівник, ознайомившись із текстом роботи, формулює студенту зауваження (що зроблено неправильно) та рекомендації (як слід зробити правильно). Бажано, щоб зауваження та рекомендації робилися у письмовому вигляді, послідовно для кращого розуміння студентом.

10. Усунення зауважень та доопрацювання роботи

Після остаточного узгодження чернетки з керівником можна оформляти чистовий варіант. Перед тим як відкоригувати з чернетки роботу, її слід старанно ще раз перевірити, уточнити назви розділів (глав), підрозділів (параграфів), таблиць, послідовність розміщення матеріалу, звірити цифрові дані, обґрунтованість і чіткість формулювань, висновків та рекомендацій.

До формулювань заголовків (назв) розділів (глав) і підрозділів (параграфів) роботи висуваються такі основні вимоги: стислість, чіткість і синтаксична різноманітність у побудові речень, з переважанням простих і поширених, послідовне та точне відображення внутрішньої логіки змісту роботи.

При усуненні недоліків студент не повинен бездумно та механічно виконувати рекомендації, а у разі якщо не погоджується з науковим керівником, дотримуватися своєї позиції чітко аргументувавши її.

Після усунення зауважень студент здійснює **чистове оформлення роботи**, подає її на кафедру та готується до захисту.

II. СТРУКТУРА РОБОТИ

Структура кваліфікаційної, дипломної та магістерської роботи повинна містити наступні частини:

1. Титульний аркуш.
2. Анотація / резюме іноземною мовою (для дипломних та магістерських робіт).
3. Зміст.
4. Перелік умовних скорочень (за необхідності).
5. Вступ.
6. Основна частина, яка складається з розділів та підрозділів.
7. Висновки.
8. Додатки (за необхідності).
9. Список використаних джерел.

1. Титульний аркуш

Титульний аркуш є першим аркушем роботи. Його вигляд поданий у **Додатку 1**. На ньому зазначаються профільне міністерство, назва вищого навчального закладу, факультету, кафедри, де виконується робота, повна назва теми роботи, прізвище та ініціали студента, котрий виконував роботу, вчене звання, прізвище та ініціали наукового керівника, рік і місце виконання роботи.

Звертаємо увагу, що на титульній сторінці магістерської роботи справа, вище назви роботи, необхідно зазначити номер УДК (універсальної десяткової класифікації). Це – бібліотечна класифікація документів, яка широко використовується у всьому світі для систематизації творів науки, літератури та мистецтва, періодичного друку, різних видів документів і організації картотек. УДК розроблена Міжнародним бібліографічним інститутом у 1895–1905 роках на основі «Десяткової класифікації» американського бібліотекаря Дьюї.

Чіткі дані УДК власної теми магістерської роботи студент повинен з'ясувати в бібліографічному відділі університетської бібліотеки.

Титульний аркуш є своєрідним обличчям роботи, тому до його оформлення слід підходити дуже ретельно. У ньому не припустимі помилки, неправильне написання теми роботи, назви ВНЗ, факультету, кафедри чи даних наукового керівника.

2. Анотація / резюме іноземною мовою (для дипломних і магістерських робіт)

Анотація (або резюме) виконується однією з поширених у наукових роботах іноземною мовою (англійською, німецька, французька). В резюме на 1 – 1,5 сторінки тексту формулюється наукова проблема та її актуальність, вказується мета та головні завдання, об'єкт та предмет студії, структура роботи та ключові слова, які використовуються в найчастіше в тексті (див. Додаток 2).

3. Зміст

На окремій сторінці розміщується зміст із позначенням сторінок, на яких кожний з елементів плану викладений в роботі. Всі розділи і підрозділи, що є в плані, мають бути виділені в тексті заголовками і підзаголовками. Необхідно намагатися зробити так, щоб усі питання плану являли собою єдину структуровано-логічну систему, в якій кожний наступний пункт розвиває і доповнює попередні. *При цьому в роботі не може бути менше трьох розділів. Для магістерської роботи, як правило, формулюють чотири розділи.* Зразок оформлення змісту подано в Додатку 3.

4. Перелік умовних скорочень (за необхідності)

Якщо в роботі використовується значна кількість скорочень, аббревіатур, позначень то їх варто виокремити на окремому аркуші який позначається «*Перелік умовних скорочень*» (див. Додаток 4). У ньому зазначається відповідне скорочення (аббревіатура) та її повне значення. При наявності даного структурного елемента роботи розшифровувати скорочення в основному тексті роботи не потрібно.

5. Вступ

У вступі студент розкриває актуальність обраної теми, окреслює коло питань, яким присвячена робота, формулює мету, визначає об'єкт та предмет дослідження, наводить обґрунтування необхідності проведення дослідження та інші вихідні дані до випускної роботи. **Обсяг вступу повинен складати 4 – 6 сторінок.**

Вступ є однією з найважливіших частин роботи, який у концентрованому вигляді представляє усю роботу. Тому його написання є надзвичайно важливим. Доцільно, щоб вступ складався з наступних структурних частин.

Загальна постановка проблеми. У цій частині роботи слід зробити загальний огляд досліджуваної проблеми, коротко розповісти про проблематику. Розмір повинен займати до половини друкованого аркушу.

Актуальність теми. Актуальність дослідження – обов’язкова вимога до курсової роботи, критерій, за яким здійснюється її оцінка.

Тому цілком природно, що вступ до роботи має містити обґрунтування актуальності обраної теми. Актуальність теми (лат. *actualis* – дієвість) – це важливість, суттєве значення, відповідність теми дослідження сучасним потребам певної галузі науки та перспективам її розвитку, практичним завданням відповідної сфери діяльності. **Студент повинен пояснити чому важливо досліджувати саме цю тему.** Висвітлення актуальності повинно бути стислим. Достатньо в межах однієї сторінки коротко викласти:

- сутність проблеми дослідження;
- суттєве значення для подальшого розвитку відповідної галузі науки;
- соціальну значущість проблеми дослідження;
- доцільність роботи та її відмінність у порівнянні з уже відомими фактами розв’язання проблеми.

Після визначення наукової проблеми формулюють **мету і завдання дослідження**. **Мета дослідження** має узгоджуватись з назвою роботи, об’єктом і предметом дослідження. Формулюючи мету, не слід вживати терміни «дослідження», «вивчення», оскільки вони вказують на засіб досягнення мети, а не на саму мету.

Мета дипломної роботи – це кінцевий результат дослідження, який передбачає розв’язання визначеної проблеми; завдання – це певні етапи досягнення цього результату.

Мета роботи реалізується через конкретні завдання, які треба вирішити відповідно до цієї мети. Студент повинен відповісти на питання для чого він досліджує дану проблему. Мета формулюється лаконічно, одним реченням і повинна впливати з теми роботи. **Наприклад:** «...Комплексний аналіз та визначення змісту сучасного тероризму як соціально-політичного явища». Відповідно до визначеної мети формулюються **завдання**, які деталізують та розкривають мету. Характер завдань впливає з назв розділів та підрозділів роботи і їх зміст формулюють, використовуючи такі поняття: **визначити ..., встановити..., охарактеризувати..., розробити..., виявити..., сформулювати..., розкрити... тощо.**

Формулювати завдання слід якомога докладніше, та лаконічніше, оскільки опис їх вирішення становитиме зміст розділів і параграфів роботи. **Виходячи з завдань дослідження автор має зробити потім відповідні висновки до своєї роботи.**

Слід пам’ятати, що завдання повинні бути повною мірою розкриті в основному змісті роботи. При формулюванні завдань слід виходити з мети

роботи. Не варто визначати надто велику кількість завдань (6 – 8), адже їх важко буде виконати, також не варто визначати надто мало завдань (2 – 3), адже у такому разі постануть сумніви стосовно виконання мети роботи. **Оптимальним для випускних робіт є 4 – 5 дослідницьких завдань.**

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжують проблемну ситуацію і обрані для вивчення. Предмет дослідження міститься в межах об'єкта. Об'єкт і предмет дослідження співвідносяться як загальне і часткове. Тобто предмет дослідження – це та частина об'єкта, яка безпосередньо вивчається. При визначенні об'єкта і предмета дослідження слід виходити з того, що об'єкт є ширшим, ніж предмет. Якщо об'єкт дає відповідь на питання «що досліджується», то предмет визначає окремі аспекти аналізу досліджуваної проблеми.

Наприклад:

Тема: «Політичні передумови, технології та наслідки «Арабської весни» (2010-2013 роки)». **Об'єкт дослідження** – явище «Арабської весни», як соціально-політичний феномен. **Предметом дослідження** є політичні передумови, технології та наслідки арабських революцій 2010-2013 р.р. в Тунісі, Єгипті, Лівії та Сирії.

Тема: «Становлення і розвиток партійної системи в умовах суспільства, що трансформується (на прикладі країн Східної Європи)». **Об'єкт дослідження** – партійна система суспільства. **Предмет** – становлення партійної системи в умовах суспільства, що трансформується.

Територіальні та хронологічні рамки дослідження (за потребою). Необхідно чітко визначити часові параметри, які охоплюються дипломною роботою.

Наприклад:

Тема: «Особливості переходу до демократії в країнах Центрально-Східної Європи». **Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1989–1991 рр.** Верхня дата визначає початок масових акцій протесту проти тоталітарних режимів у країнах регіону, 1991 рік – проведення виборів на демократичних засадах та формування нових владних інститутів.

Територіальні межі вказуються за потребою. У даному випадку територіальними рамками дослідження є Польща, Чехословаччина та Угорщина.

Методи дослідження. У вступі також необхідно подати перелік методів дослідження, які були використані для досягнення поставленої мети. Метод (з грецької мови – шлях до істини) – це спосіб отримання результату дослідження. При цьому студент повинен вказати у якому випадку був використаний той чи інший метод. Не варто вказувати метод, який не використовувався під час написання дипломної роботи.

Обов'язковою частиною вступу є висвітлення *ступеню наукового вивчення проблеми*. В нього включаються найбільш цінні, важливі роботи з досліджуваної теми (15 – 20 джерел). Матеріали огляду слід систематизувати в проблемному або хронологічному порядку.

Закінчується вступ описом *структури роботи*. Автор повинен вказати, що дипломна робота складається зі вступу, переліку умовних скорочень (за потреби), трьох або чотирьох розділів, висновків, додатків (за потреби), списку використаних джерел. Потім коротко (на кожен розділ – 1–2 речення) розкрити зміст розділів роботи (див. Додаток 5).

6. Основна частина роботи

В основній частині роботи викладається зміст дослідження: основні теоретичні положення, що визначають сутність обраної теми, предмет дослідження. Тут повинні бути розкриті визначені у вступі завдання та мета роботи. Якщо завдання не розкриті чи розкриті лише частково тоді вважається, що робота не виконана. Це ж стосується й мети.

Виконавець повинен і виконати завдання, визначені у вступі та досягти поставленої мети дипломної роботи. Основна частина має включати *3 – 4 самостійні, але взаємопов'язані розділи*, у яких розкриваються основні положення теми роботи. На основі опрацьованого матеріалу здійснюється розгорнутий виклад теоретичних положень та емпіричних даних, що досліджуються. Основна частина дипломної роботи повинна мати не описовий, а творчий, аналітичний характер. Важливо, щоб при її написанні була висвітлена позиція автора, його міркування щодо питань, які розглядаються, пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства тощо. Цей висновок повинен нести наукову новизну чи особисту думку автора до уже відомого матеріалу як результату проведеного дослідження.

Специфіка написання першого (теоретичного) розділу випускної роботи.

На відміну від курсової роботи кваліфікаційна, дипломна та магістерська повинні містити перший, так званий методологічний розділ. У ньому автор має висвітлити теоретико-методологічні підходи до вивчення окресленої проблематики. Тобто проаналізувати концептуальні парадигми проблеми, яка розв'язується в наступних двох або трьох розділах.

До прикладу, якщо темою роботи є «Національно-культурні товариства як форма організації та представництва інтересів етнічних громад України», то автор повинен з'ясувати еволюцію теоретичних поглядів щод розуміння поняття «національна меншина», визначити найбільш типові концепції політизації етнічності, підходи до

класифікації громадських організацій національних меншин та представити авторську критичну точку стосовно досліджуваного об'єкту (див. Додаток 6).

Певну частку дипломної роботи складає **цитування**. У роботі не повинно бути переписаних з підручників положень і формулювань, а допускаються лише посилання на них. Цитати роблять дослідження вагомим з наукової точки зору, допомагають автору підтвердити свою думку чи спростувати інші твердження. При написанні тексту роботи студент може використовувати цитування або аналізувати теоретичні моделі інших авторів, але при цьому не допускається механічне запозичення думок інших авторів. При використанні думок інших авторів студент повинен обов'язково посилатися на автора цих положень, інакше робота вважатиметься плагіатом й не може бути допущена до захисту. Важливо, щоб студент в тексті роботи викладав власні думки та робити самостійні висновки. Для цього варто засвоїти **засоби текстового зв'язку в науковій праці** (див. Додаток 10). *Такі вміння досягаються студентом упродовж всього навчання, особливо під час написання наукових статей та тез доповідей на наукових студентських конференціях.*

Основний текст роботи повинен бути структурованим, тобто поділеним на відповідні розділи та підрозділи. Найбільш вдалим є поділ випускної роботи на 3 або 4 розділи. *Кількість підрозділів визначається студентом самостійно виходячи з потреб, але бажано щоб вона була співмірною. Наприклад усі розділи поділялися на 2 або 3 підрозділи. Небажаним є такий розподіл роботи коли один розділ розбитий на 2 підрозділи, другий розділ має 1 підрозділ, а третій 3 підрозділи.*

Кожен розділ дипломної роботи повинен закінчуватися короткими висновками, що підсумовують його змістовне навантаження.

7. Висновки

Висновки – це підведення підсумків наукового дослідження, теоретичне та практичне обґрунтування отриманих результатів. У висновках повинні бути сформульовані шляхи розв'язання проблемних питань, які досліджуються у роботі; наведено позитивний ефект, який очікується від їх розв'язання. *Висновки повинні бути зроблені чітко по сформульованих у вступі завданнях, які в свою чергу повинні бути розкриті у основному тексті роботи.* Якщо висновки жодним чином не стосуються завдань тоді робота вважається не виконаною й не може бути позитивно оцінена. Висновки повинні становити 3 – 5 сторінок тексту.

Висновки є повністю власною думкою студента й не повинні містити цитувань чи повторювати чужі думки.

8. Додатки

Цифрові, інформативні матеріали, які не використовуються в роботі при аналізі, а тільки підтверджують певні положення, бажано подавати в **додатках**, які розміщуються у кінці роботи, перед списком використаних джерел. Обсяг додатків у загальному обсязі дипломної роботи не враховується. Також у додатках поміщуються копії наукових праць студента (тез доповідей на наукових конференціях, наукові статті тощо).

9. Список використаних джерел

Список використаних джерел (*рекомендована кількість (у залежності від складності досліджуваної проблеми) – для кваліфікаційної роботи – не менше 40; для дипломної та магістерської робіт – не менше 50*) має містити опрацьовані студентом нормативно-правові документи, періодичну пресу, статистичні дані (за необхідності), наукову літературу (монографії, статті, посібники, брошури, довідники, автореферати), Інтернет-ресурси з проблематики обраної теми. **У списку необхідно вказувати тільки ті джерела, на які є посилання у тексті роботи.**

Список використаних джерел повинен включати **повний бібліографічний опис** використаних при написанні дипломної роботи джерел. Бібліографічний опис складають безпосередньо за друкованим твором або виписують з каталогів повністю без скорочень і пропусків будь-яких елементів. **Порядок розміщення використаних джерел подається в алфавітному порядку.** Зразок оформлення списку використаних джерел та вимоги до його оформлення містяться у **Додатках 8 та 9.**

Найбільш типові помилки які допускають студенти при написанні випускних робіт:

1. Зміст роботи не відповідає плану або не розкриває тему цілком чи в її основній частині.
2. Сформульовані розділи (підрозділи) не відповідають меті та завданням роботи.
3. Мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта і предмета дослідження, або ж взагалі відсутня.
4. Робота являє собою плагіат з мережі Інтернет, або компіляцію декількох авторів.
5. Розділи роботи жодним чином не пов'язані між собою і є скоріше окремими дослідженнями ніж частиною цілісного дослідження.

6. Не зроблено глибокого і всебічного аналізу сучасних офіційних і нормативних документів, нової спеціальної літератури (останні 5–10 років) з теми дослідження.

7. Робота не є аналітичною, а описовою, без висновків та власної думки студента.

8. Кінцевий результат не відповідає меті дослідження, висновки не відповідають поставленим завданням.

9. У роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичено матеріал.

10. Робота невірно оформлена.

11. Бібліографічний опис джерел у списку наведено довільно, без додержання вимог державного стандарту.

Уникнення вказаних помилок дозволить студенту написати більш якісне та самостійне наукове дослідження.

ІІІ. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РОБОТИ

Оформлення випускної роботи повинне відповідати наступним вимогам:

Обсяг кваліфікаційної роботи – 40 – 60 сторінок друкованого тексту (без урахування списку використаних джерел та додатків).

Обсяг дипломної роботи – 60 – 80 сторінок друкованого тексту (без урахування списку використаних джерел та додатків).

Обсяг магістерської роботи – 80 – 100 сторінок друкованого тексту (без урахування списку використаних джерел та додатків).

Текст роботи друкується з використанням шрифтів текстового редактора Word (Times New Roman) розміру 14 через 1,5 інтервала.

Текст роботи слід друкувати, залишаючи відступи таких розмірів:

лівий – не менше 20 мм (як правило, 2,5 – 3 см);

правий – не менше 100 мм (як правило, 1 – 2 см);

верхній – 20 мм (2 см);

нижній – 20 мм (2 см).

Назви структурних частин роботи – **«ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «ДОДАТКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ»** друкуються *по центру сторінки великими літерами жирним шрифтом:*

• номери розділів проставляються арабськими цифрами, після яких крапка не ставиться;

- назва розділу друкується у наступному рядку від межі лівого берега аркуша (тобто починається не після номера розділу, а під словом «РОЗДІЛ»);

- номер підрозділу є складним і складається з номера розділу в межах роботи і порядкового номера підрозділу в межах розділу, які між собою розділяються крапкою. Наприклад: 1.1., 1.2., 2.1., 2.2. і т. д.;

- номер підрозділу починається від межі лівого поля, після номера ставиться крапка. У цьому ж рядку після крапки з великої літери рядковими літерами звичайним шрифтом друкується назва підрозділу.

Текст кожного РОЗДІЛУ починається з нового аркуша. Текст нового підрозділу продовжується на тій же ж сторінці, на якій закінчився попередній підрозділ, якщо відстань до кінця сторінки більша ніж 6 рядків. Якщо відстань до кінця сторінки складає менше 6 рядків то новий підрозділ доцільно перенести на іншу сторінку. **Розділ не може мати таку ж назву як й робота. Крапка після назв структурних частин роботи не ставиться.**

Відстань між назвою розділу та назвою підрозділу (текстом) повинна складати 2 інтервали. Відстань між текстом попереднього підрозділу та назвою наступного підрозділу – двом інтервалам (Додаток 7).

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, рисунків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знака №.

Першою сторінкою роботи є титульний лист, який включають до загальної нумерації сторінок роботи. **На титульному аркуші номер сторінки не ставлять, на наступних сторінках номер проставляється в правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.**

Нумерація таблиць

Цифровий матеріал у роботі необхідно подавати у вигляді таблиці. Таблиця має мати назву та номер. Нумерують таблиці послідовно суцільною нумерацією в межах розділу. У правому верхньому куті над заголовком таблиці вказують «Таблиця» та її номер. У наступному рядку по центру вказують назву таблиці.

Наприклад:

Таблиця 1.1.1.

Назва таблиці

| Заголовок графи | Заголовок графи | Заголово к графи | Заголовок графи | |
|-----------------|-----------------|---------------------|--------------------|--------------------|
| | | | підзаголовок графи | підзаголовок графи |
| Заголовок рядка | | | | |

| | | | | |
|--------------------|--|--|--|--|
| Заголовок рядка | | | | |
|--------------------|--|--|--|--|

Посилання на таблиці вказують скорочено, наприклад, «... подано в Табл. 1.1.1.» (перша таблиця першого підрозділу першого розділу).

Таблицю бажано розміщати на одній сторінці.

При перенесенні частини таблиці на іншу сторінку у верхньому правому куті вказується «Продовження Табл. 1.1.1.» або «Закінчення Табл. 1.1.1.» Крім того, верхній рядок таблиці має містити заголовки стовпців.

Ілюстрації

Рисунки, графіки, схеми, діаграми, розміщені в роботі, повинні відповідати вимогам стандартів «Єдиної системи конструкторської документації» і «Єдиної системи програмної документації».

Фотозйомки й інші рисунки, розміром менше ніж формат А 4, повинні бути наклеєні на листі білого папера формату А 4. Ілюстрації необхідно розміщати в роботі безпосередньо після тексту, де вони відзначаються вперше, на всі ілюстрації повинні бути виноска в роботі. По необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальні дані (під рисунковий текст). Ілюстрації можуть мати назву, яка розміщується під ілюстрацією після пояснювальних даних разом з номером ілюстрації. Ілюстрації необхідно нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу (так само як і Таблиці, але Рис. 1.1.1.).

Цитування

Цитати – дослівні уривки з використаних джерел – використовуються в дипломній роботі для обґрунтування, підтвердження авторських аргументів або для критичного аналізу літературних джерел. Текст цитати береться в лапки і наводиться без жодних змін. Відхиленням від цього правила можуть бути:

а) пропуски окремих слів і фраз, за умови, що думку автора не буде спотворено, а пропуск буде позначено трьома крапками;

б) зміна відмінка слова для підпорядкування його синтаксичній будові фрази, частиною якої вона є.

Наприклад: Речення з використаного джерела «*Різниця кадрових і масових партій не пов'язана ні з їх масштабами, ні з їх чисельністю; справа не в різниці в розмірах, а в різниці їхніх структур*» можна подати у кваліфікаційній роботі так: *На думку М. Дюверже «різниця кадрових і масових партій не пов'язана ні з їх масштабами, ні з їх чисельністю; справа не в різниці в розмірах, а в різниці їхніх структур» [5, с. 21].*

Щоб скористатися цитатою в тексті роботи можуть бути вжиті й інші слова цитати. *Наприклад: Як вважав М. Дюверже...; Як писав у своїй роботі «Політичні партії» М. Дюверже...; Серед точок зору на предмет політичної науки слід виокремити думку Г. Алмонда... і т.д.*

Якщо студент, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, щоб посилити їх значення, він має зробити у тексті в дужках відповідні застереження і вказати свої ініціали, наприклад (*виділено нами – М.З.*) або (*курсив наш – М.З.*). При цьому першим подається ім'я, а другий прізвище автора. Тобто, М.З. може трактуватися як «Микола Захаров».

Цитування має бути помірним. Не варто в випускній роботі наводити занадто багато цитат або використовувати довгі цитати. Перевантаженість тексту цитатами надає роботі компліятивного характеру і створює враження, ніби автор немає власної думки. Щоб не перенасичувати текст цитатами, доцільно використовувати переказ чужих думок. Переказ має бути максимально точним. Як і цитата, переказ має супроводжуватись посиланням на використане джерело:

Згідно з С. Гантінгтоном, людство в майбутньому чекає зіткнення між цивілізаціями, яких він виділяє вісім [4, с. 59 – 60].

Ф. Фукуяма пропонує розглядати історію як розвиток, що завершується «кінцем історії» у ХХ ст. [57, с. 43].

Як при цитуванні, так і при переказі слід потурбуватися про різноманітність мовних засобів, які використовуються для введення в текст цитати або переказу чужих думок (додаток).

Посилання

Особливу увагу при виконанні дипломної роботи слід приділити використанню наукових праць інших авторів. Таке використання можливе лише за умови дотримання авторських прав, за допомогою належним чином оформлених посилань.

Посилання на використані джерела здійснюються в тексті роботи зазначенням порядкового номера посилання за списком використаних джерел. *Наприклад: [5, с. 128].* Де цифра 5 – порядковий номер джерела у списку використаних джерел, а с. 128 – сторінка на яку посилається студент. Якщо потрібно одночасно послатися на декілька джерел – [5, с. 128; 12, с. 98]. У випадку посилання на Інтернет-ресурси ставиться тільки порядковий номер джерела зі списку використаних джерел – [68] або [47; 89].

Посилатися слід на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них наявний матеріал, який не включено до останнього видання.

Посилання робляться у квадратних дужках з позначенням порядкового номеру за списком використаних джерел. Якщо посилання

здійснюється в цілому на джерело чи групу джерел, то в дужках зазначаються лише номери посилань. **Наприклад:** «... у працях С.С. Алексєєва, С.М. Братуся, Р.І. Кондратьєва та М.М. Марченка [3; 4; 5; 6] зазначається, що...».

Коли необхідно зіслатися на конкретні сторінки використаних джерел, то слід зазначати і номери посилань, і номери сторінок у джерелах. **Наприклад:** «...А.С. Довгерт та Р.О. Стефанчук [9, с. 86–88; 10, с. 21–27] стверджують про...».

Скорочення

Слід користуватись тільки загальноприйнятими скороченнями слів і писати їх правильно. До скорочень, що не потребують спеціальних пояснень, належать такі:

та ін. – та інші; див. – дивись; і т.д. – і так далі; і под. – і подібне; проф. – професор; доц. – доцент; акад. – академік.

Якщо в тексті роботи використовується маловідоме скорочення, то воно має бути розшифроване при першому згадуванні. Для цього термін спочатку пишуть цілком, а поряд (у дужках) скорочено. Наприклад: *Український центр економічних і політичних досліджень ім. Разумкова (далі – УЦЕПД ім. Разумкова) є однією з авторитетних дослідницьких установ України. УЦЕПД ім. Разумкова видається журнал «Національна безпека і оборона», кожний з номерів якого є тематичним і присвячений одній із актуальних проблем політичного розвитку України.*

Скорочення мають бути однаковими упродовж усього тексту. Якщо в роботі забагато скорочень, то в текст роботи перед змістом вводиться така структурна одиниця, як «Перелік умовних скорочень» (див. Додаток 4).

IV. ПОРЯДОК ЗАХИСТУ РОБОТИ

До публічного захисту допускається робота, яка здана на кафедру:

- у переплетеному вигляді;
- у встановлений термін;
- з особистим підписом автора на останній сторінці;
- за наявності реєстраційного номера, дати та підпису методиста кафедри на титульній сторінці;
- за наявності подання (позитивного висновку) наукового керівника;
- за наявності позитивної рецензії рецензента.

Терміни виконання випускних робіт:

| Заходи | Термін виконання |
|---|------------------------------|
| Вибір теми роботи | до 30 жовтня |
| Для бакалаврів і спеціалістів: складання попереднього плану роботи та узгодження його з науковим керівником Для магістрів: отримання письмового завдання на магістерську роботу (Додаток 15) | до 30 листопада |
| Підготовка чорнового варіанту роботи: для спеціалістів і магістрів для бакалаврів | до 30 квітня до 15 травня |
| Усунення недоліків та зауважень висловлених науковим керівником: для спеціалістів і магістрів для бакалаврів | до 15 травня до 31 травня |
| Чистове оформлення роботи для спеціалістів і магістрів для бакалаврів | до 30 травня до 15 червня |
| Реєстрація роботи, оформлення подання (висновку) наукового керівника (Додаток 16), рецензії рецензента (Додаток 17): для спеціалістів і магістрів для бакалаврів | до 5 червня до 20 червня |

Для захисту кваліфікаційних, дипломних та магістерських робіт створюється державна екзаменаційна комісія (ДЕК). Робота подається і реєструється на кафедрі *не пізніше ніж за 10 днів* до встановленого терміну захисту і передається науковому керівнику, про що робиться відповідний запис у журналі реєстрації науково-дослідницьких робіт студентів. Науковий керівник *не пізніше ніж через 2 дні* після надходження роботи на кафедру оформляє подання (висновок про роботу), у якому рекомендує або не рекомендує її до захисту.

Зареєстрована робота після повернення науковим керівником з відповідним поданням (висновком про роботу) *не пізніше як за 7 днів* до встановленого терміну захисту передається для рецензії рецензенту, про що також робиться відповідний запис у журналі реєстрації науково-дослідницьких робіт студентів. Рецензент повинен повернути роботу з рецензією секретарю ДЕК *не пізніше ніж за 1 добу* до встановленого терміну захисту.

Форма написання рецензії затверджується кафедрою (**див. Додаток 17**) та передбачає ряд моментів які є обов'язковими. До них належать:

- визначення актуальності обраної студентом теми;
- оцінка визначених у роботі об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження, запропонованого ним плану (змісту) роботи;

- оцінка конкретної особистої участі автора в одержанні результатів, викладених у курсовій роботі; ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у роботі; теоретико-прикладної значимості отриманих результатів дослідження і рекомендацій з подальшого їх використання;
- оцінка структури роботи, мови, стилю, грамотності викладу наукового матеріалу;
- висновок щодо наявності в роботі позитивних моментів;
- висновок щодо наявності в роботі недоліків, виклад недоліків у систематизованому вигляді з відповідними конкретними прикладами;
- визначення впливу позитивних аспектів та недоліків на оцінку роботи;
- остаточний висновок щодо ступеня відповідності випускної роботи тим вимогам, які ставляться до такого виду робіт у вищому навчальному закладі – «повністю відповідає», «в основному відповідає», «повністю не відповідає»;
- пропозиція щодо можливої конкретної оцінки випускної роботи на захисті в ДЕК.

Рецензія може бути написана рецензентом власноручно чи надрукована з обов'язковим зазначенням дати її написання та особистим підписом.

Недоліки, виявлені рецензентом при вивченні роботи, за своїм характером та змістом можуть розглядатись як:

- *недоліки теоретичного характеру* – неповнота чи поверховість розгляду окремих питань, компліятивний характер дипломної роботи, суперечливість позицій автора, невірна оцінка існуючих теоретичних положень, відсутність власних висновків та пропозицій тощо;
- *невідповідність сучасному стану* – розгляд явищ чи подій, які вже відійшли в минуле як реальних;
- *недоліки технічного характеру* – неповне чи неточне наведення у роботі назв та окремих положень нормативних актів, неточний їх переклад, невірне посилання на джерела їх опублікування тощо;
- *недоліки редакційного характеру* – невірні чи неточні посилання на літературні джерела, орфографічні та пунктуаційні помилки.

Крім вказаних, можуть мати місце й інші недоліки – порушення загальних вимог до оформлення роботи (перевищення обсягу, відсутність обов'язкових складових змісту чи вступу, недоліки в зовнішньому оформленні роботи тощо), невиправдані запозичення з літератури.

До випускної роботи можуть додаватися інші матеріали, які характеризують наукову і практичну цінність виконаної роботи – друковані статті за темою роботи, документи, які вказують на практичне застосування роботи.

Захист роботи проводиться відкрито, за участю не менше половини складу ДЕК при обов'язковій присутності голови комісії.

На захисті студенту надається слово для викладу основних висновків, зроблених ним у ході написання роботи, і відповідей на питання членів ДЕК та інших осіб, які присутні на захисті. Для публічного виступу студенту надається 5-7 хвилин.

Після виступу студента надається слово рецензенту, а в разі його відсутності (через безпосереднє залучення в навчальному процесі) оголошується письмова рецензія, а також заслуховується відповідь студента на зауваження, висловлені в рецензії.

Випускна робота оцінюється ДЕК з урахуванням її змісту та результатів захисту, а також з урахуванням висновків рецензента.

Рішення ДЕК про оцінку знань, виявлених при захисті роботи, приймається на закритому засіданні комісії відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів комісії, котрі брали участь у засіданні. При однаковій кількості голосів, голос голови ДЕК є вирішальним.

Результати захисту випускних робіт оголошуються у цей же день після оформлення протоколів засідання ДЕК. Рішенням комісії можуть бути відзначені роботи, які складають теоретичну або практичну значимість і можуть бути рекомендовані до друку.

У випадках, коли захист випускної роботи визнається незадовільним, ДЕК встановлює, чи може студент подати на повторний захист ту саму роботу з її доопрацюванням, чи він зобов'язаний опрацювати нову тему, визначену кафедрою.

Студентам, які не захищали роботу з документально підтверджених, поважних причин (хвороба і т.п.) мають право провести захист у встановленому порядку.

Захищені роботи передаються на зберігання в архів університету, де зберігаються впродовж 5 років, після чого знищуються у встановленому порядку.

V. НАУКОВА СТАТТЯ: ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ

Основні результати та положення *студентського наукового дослідження магістра спеціальності «Політологія» та «Державна служба»* повинні бути опубліковані (*як мінімум, одна наукова стаття*) для ознайомлення з ними наукової громадськості.

Наукові публікації виконують наступні *функції*:

- оприлюднюють результати наукової роботи;

- свідчать про особистий внесок дослідника в розробку наукової проблеми;
- в тексті магістерської роботи випускник повинен подавати посилання на власну/власні публікації, тобто включити їх до списку використаних джерел;
- слугують підтвердженню достовірності основних результатів і висновків роботи, новизни та її наукового рівня;
- підтверджують факт апробації та впровадження результатів і висновків роботи;
- відбивають основний зміст роботи та ін.

Структура оформлення наукових статей має відповідати наступним критеріям (складатись із необхідних елементів):

1. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.
2. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;
3. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.
4. Формулювання цілей статті (постановка завдання).
5. Виклад основного матеріалу дослідження з ретельним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
6. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Наукову публікацію можна опублікувати в збірнику статей за результатами конференції, фаховому політологічному журналі тощо. Саме тому потенційні магістри вже на 3 – 4 курсах повинні апробувати результати своїх наукових зацікавлень. Для цього максимально необхідно брати участь в студентських наукових конференціях, читаннях, круглих столах, олімпіадах не тільки безпосередньо на факультеті, але поза його межами.

Починаючи з 2008 року на факультеті суспільних наук започатковано видання вісника наукової думки студентів «Соціально-політичні студії», де можна апробувати результати своїх наукових зацікавлень. Згідно прийнятих правил, чернетка наукової статті, ***після обов'язкового узгодження тексту з науковим керівником***, надсилається на електронну адресу: martokar@mail.ru (відповідальний редактор проф. Маріан Юрійович Токар) *не пізніше 20 листопада поточного року*. Кінцевий варіант, після усунення зауважень, надсилається *до 30 грудня поточного року*.

Вимоги до оформлення наукової статті до студентського наукового вісника «Соціально-політичні студії»:

- формат статті: А4, шрифт Times New Roman, кегль 12, поля 2 см, абзац 1 см, міжрядковий інтервал 1 см, переноси слів не допускаються;
- на початку статті з правого боку автор подає інформацію про себе: прізвище, ім'я, по батькові, курс і спеціальність; також прізвище, ім'я, по батькові, посаду та науковий ступінь свого наукового керівника;
- загальний обсяг статті не повинен перевищувати 7 сторінок;
- назва статті має бути короткою і загалом відображати зміст основного матеріалу;
- після назви статті подається анотація українською та англійською мовами (переклад ім'я та прізвища автора, назва статті, 3–5 речень, які стисло відображають зміст публікації);
- стаття повинна містити такі структурні елементи як актуальність дослідження, мета та завдання, основний матеріал та висновки;
- система посилань: в кінці подається статті список використаних джерел за алфавітом; в тексті публікації у квадратних дужках вказується порядковий номер джерела і використані сторінки (до прикладу: [15, с. 56], [15, с. 56–57], [15, с. 60; 16, с. 54]. Перша цифра є 15-ою позицією в списку джерел, а 56 – номер сторінки або аркуша архівної справи тощо);
- орієнтовна кількість використаних джерел – до 10 позицій.

Наприклад: Надісланий матеріал наукової статті повинен починатися так:

Наталія ПОШИВАНЮК,

студентка 5-го курсу

(спеціальність «Політологія») //

Науковий керівник – професор М. Ю. ТОКАР

Політичний аспект феноменів «маси» та «натовпу» у концепціях Вільгельма Вундта, Хосе Ортеги-і-Гассета, Сержа Московічі

У статті здійснено аналіз змісту концепцій Вільгельма Вундта, Хосе Ортеги-і-Гассета, Сержа Московічі про «масу» та «натовп». Розглянуто визначення понять «маса» та «натовп». Проаналізована концепція «психології народів» Вільгельма Вундта та розглянуто основні положення теорії наслідування. У статті також здійснено розгляд розмежувань понять «натовп» та «маса» у концепції «повстання мас» Хосе Ортеги-і-Гассета; досліджено роль «людини-маси». Також стаття дає загальну характеристику «століттю натовпу» Сержа Московічі та прослідковує взаємозв'язок маси і вождя.

Nataliia Poshyvaniuk. The political aspect of the phenomenon of "mass" and "crowd" in the concepts of Wilhelm Wundt, Jose Ortega Y Gasset, Serge Moscovichi

In this article we analyze the content of the concepts of Wilhelm Wundt, Jose Ortega y Gasset, Serge Moscovichi about the "mass" and the "crowd". We consider the definitions of "mass" and the "crowd". We analyzed the Wilhelm Wundt's concept of "psychology of peoples" the basic tenets of the theory of imitation. It also made distinctions review of the concepts of "crowd" and "mass" in the Jose Ortega y Gasset's concept of "uprising of mass", investigated the role of "human mass". Also article gives an overview of Serge Moscovichi's "age of crowd" and traces the relationship of mass and leader.

Після цього подається текст статті та список використаної літератури, який формується в алфавітному порядку під заголовком «Джерела». **Наприклад:**

Джерела:

1. Вунд В. Введение в психологию / Вильгельм Вунд. – М.: КомКнига, 2007. – 168 с.
2. Зомбарт В. Социология / В. Зомбарт. – М.: Едиториал УССР, 2003. – 144 с.
3. Московичи С. Век толп / Серж Московичи. – М.: «Центр психологи и психотерапии», 1998. – 480 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ЗРАЗКИ ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОЇ СТОРІНКИ

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук
Кафедра політології і державного управління

ГЕОПОЛІТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ ЄВРАЗІЙСТВА: СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК, СУЧАСНІСТЬ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ:
БАКАЛАВР

Виконав: студент 4 курсу
Ковач Іван Іванович
Напрямок підготовки:
6.030104 – Політологія

Керівник: доц. Петрінко В.С.

Рецензент: доц. Андрейко В.І.

Ужгород – 2014

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук
Кафедра політології і державного управління

ФЕНОМЕН РЕГІОНАЛЬНИХ ПАРТІЙ У СУЧАСНІЙ ЄВРОПІ

ДИПЛОМНА РОБОТА

ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ:
СПЕЦІАЛІСТ

Виконав: студент 5 курсу
Бондар Станіслав Юрійович
Спеціальність:
7.03010401 – Політологія

Керівник: проф. Токар М.Ю.

Рецензент: проф. Палінчак М.М.

Ужгород – 2014

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук
Кафедра політології і державного управління

УДК 323.1 (431)

**ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ПОЛЬЩІ**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ:
МАГІСТР

Виконав: студент 5 курсу
Головко Андрій Михайлович
Спеціальність:
8.03010401 – Політологія

Керівник: проф. Марина В.В.

Рецензент: проф. Лемак В.В.

Ужгород – 2014

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук
Кафедра політології і державного управління

УДК 342.57

**РОЗВИТОК ПОЛЬСЬКОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ:
МАГІСТР

Виконала: студентка 6 курсу
Мулеса Андріана Василівна
Спеціальність:
8.15010002 – Державна служба

Керівник: доц. Глухова Г.В.

Рецензент: доц. Білак П.П.

Ужгород – 2014

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ АНОТАЦІЇ

Faculty of the Social Sciences
Political Science and Public Administration Department

Maria Ponomariova

NATIONAL CULTURAL ASSOCIATIONS AS A FORM OF ORGANIZATION AND REPRESENTATION OF ETHNIC COMMUNITIES IN UKRAINE

Masters Thesis

Supervisor: PhD, doc. Hanna Melehanych

RESUME

The role of national minorities in the Ukrainian society has increased considerably. Ukraine has been proclaimed an independent state. The analysis of the development of national minorities in the recent years proves that the increasingly active political integration of the minorities into the internal policy process takes place.

This master's work analyzes the problem of structuring public organizations of ethnic minorities in Ukraine over the past decades. Attention is drawn to the legitimization of national representative organizations at the state level. The author draws attention on the fragmentation of ethnic communities associations. These are activities of Council of National Communities (Ilya Levitas), The Alliance of National Cultural Unions (Oleksandr Feldman), the Inter-Ethnic Forum (Oleksandr Svistunov), the Council of public organizations of national minorities (Ishtvan Hajdosh) and the Congress of National Communities (Josyf Zisels) in Ukraine.

The aim of the master's work is to analyze the complex of national cultural societies as interest groups representing minority ethnic communities in Ukraine.

In the context of this general aim the author solves the following *tasks*:

- 1) description of theoretical and methodological approaches to the study of national minorities in Ukrainian public life;
- 2) analyze the features of the constitutional and legal status of national minorities in Ukraine;
- 3) determine the specificity of the formation and activities of Ukrainian national cultural societies;
- 4) highlight the features of political participation of non-government organizations of national minorities in Ukraine.

The object of the master's work are national cultural associations of ethnic communities in Ukraine, which protect the social, cultural and economic rights of their members.

Subject matter of the study are genesis, structure and main activities of public associations of national minorities in Ukraine.

Structure of the thesis includes an introduction, four chapters, conclusions and bibliography (87 titles).

Key words: ethnic community, ethnic group, nation minority, nation cultural association, community organization, representation, public activity, political participation.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ЗМІСТУ РОБОТИ

ЗМІСТ

| | |
|---|------------|
| Вступ | 3 |
| Перелік умовних скорочень | 4 |
| Розділ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження | 9 |
| 1.1. Політико-правові та наукові парадигми політичної суб'єктизації національних меншин | 9 |
| 1.2. Джерельна база та стан наукового вивчення проблеми | 24 |
| Розділ 2. Специфіка етнічної ідентифікації угорців краю | 33 |
| 2.1. Історичні аспекти формування угорського етнічного ареалу | 33 |
| 2.2. Етнічна, мовна та конфесійна ідентичність | 40 |
| Розділ 3. Громадсько-політична діяльність угорської національної меншини Закарпатської області | 50 |
| 3.1. Політизація угорської громади та національних рух за автономію..... | 50 |
| 3.2. Національно-культурні товариства | 61 |
| 3.3. Політичні партії, представництво у владі та участь у виборчих процесах | 66 |
| Розділ 4. Угорці Закарпаття у контексті міждержавних взаємин України та Угорщини | 81 |
| 4.1. Угорська спільнота як чинник українсько-угорських відносин | 81 |
| 4.2. Перспективи угорської громади у світлі зовнішньо-політичних викликів Угорщини на початку XXI ст. | 88 |
| Висновки | 96 |
| Додатки | 101 |
| Список використаних джерел | 118 |

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ПЕРЕЛІКУ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АЗС – Автономний Земледільський Союз
АПАПР – Автономна партія автохтонів Підкарпатської Русі
АПЧ – Аграрна партія Чехословаччини
ВРУ – Верховна Рада України
ДПУУ – Демократична партія угорців України
ДСУУ – Демократична спілка угорців України
ЗМІ – засоби масової інформації
ЗРЦ – Закарпатська реформатська церква
КПУ – Комуністична партія України
КПЧ – Комуністична партія Чехословаччини
НРУ – Народний Рух України
ПУУ (КМКС – ПУУ) – (КМКС – Партія угорців України)
РКЦ – Римо-Католицька Церква
СБУ – Служба безпеки України
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
ТУІЗ – Товариство угорської інтелігенції Закарпаття
ТУКЗ – Товариство угорської культури Закарпаття
УАТО – Угорський автономний територіальний округ
УНП – Угорська національна партія
УПДЗ – Угорська партія дрібних земледільців
УПП – Угорська партія права
УПСЖ – Угорська партія справедливості та життя
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСРП – Угорська соціалістична робітничка партія
УХСП – Угорська християнсько-соціалістична партія
ЦК КПРС – Центральний комітет Комуністичної партії Радянського Союзу
ЧСДП – Чехословацька соціал-демократична партія

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ВСТУПУ ДО РОБОТИ

ТЕМА РОБОТИ:

«Національно-культурні товариства як форма організації та представництва інтересів етнічних громад України».

Актуальність дослідження. Україна є державою з поліетнічною структурою населення. Це зумовлено низкою історичних, етнокультурних, економічних та геополітичних чинників. Згідно з офіційним повідомленням Державного комітету статистики про кількість та склад населення за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року, в країні проживає 48 млн. 457 тис. осіб, представники 130 національностей і народностей. Найчисельнішими етнонаціональними групами населення є росіяни, білоруси, молдавани, кримські татари, болгары, угорці, румуни, поляки, євреї, вірмени, греки, татари, цигани, азербайджанці, грузини, німці, гагаузи. Питома частка неетнічних українців у загальній кількості населення становить 21,9 %.

Подальша побудова мирного поліетнічного суспільства потребує комплексного наукового дослідження поєднання процесу етнічної самоідентифікації і формування сучасної нації у розумінні її як громадянського співтовариства. Значне місце у цьому процесі посідають громадські організації національних меншин.

Упродовж незалежності України були створені сотні національно-культурних товариств. Вони мають різні форми, структуру та функції. Як у випадку з «КМКС» – Товариством угорської культури Закарпаття, ряд громадських організацій трансформувалися у політичні партії. Таким чином, узагальнення та осмислення фактичного матеріалу, який стосується виникнення, легітимації та функціонування національно-культурних товариств України визначає актуальність цієї роботи.

Метою магістерської роботи є висвітлення комплексу діяльності національно-культурних товариств як базових, цільових груп інтересів, які представляють етнічні громади національних меншин України.

У рамках вищезазначеної мети автор ставить перед собою вирішення наступних завдань:

- 1) окреслити теоретико-методологічні підходи до вивчення громадського життя національних меншин;
- 2) проаналізувати особливості конституційно-правового статусу національних меншин України;
- 3) з'ясувати специфіку формування та напрями діяльності національно-культурних товариств України;

4) висвітлити особливості громадянської активності та політичної участі громадських організацій окремих національних меншин України.

Об'єктом роботи є національно-культурні товариства як організації етнічних спільнот України, які захищають соціальні, культурні, економічні права своїх представників.

Предмет дослідження – генеза, структура та основні напрямки діяльності громадських організацій національних меншин України.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Національно-культурні товариства України як об'єкт наукового аналізу станом на середину 2000-х років детально висвітлені в наукових статтях та монографії «Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність» старшого наукового співробітника Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України Лариси Лойко [47 – 52]. Зауважимо також, що в 2006 році названа дослідниця захистила докторську дисертацію на тему: «Етнополітична суб'єктність громадських організацій етнічних меншин України», ставши таким чином найбільш авторитетним вченим у галузі громадського представництва національних меншин України.

Серед інших вітчизняних фахівців слід назвати дослідниць Галину Луцишин та Галину Потеряйко, які комплексно висвітлили проблеми національних меншин як суб'єктів політики України [53; 66]. Проблеми політизації російської національної меншини вдало розв'язав у своїй кандидатській дисертаційній роботі Володимир Нагірний [59].

Політико-правова проблематика національних меншин представлена в працях українських науковців Ірини Алмаші [12], Олександра Бикова [18], Віри Бурдяк [19], Володимира Євтуха [33], Ярослава Лазура [43], Віктор Нікітюк [63], Ірини Кресіної [67], Леоніда Рябошапки [69], Михайла Товта [75].

Окремі аспекти громадського життя та суспільно-політичної активності угорської національної меншини знайшла своє відображення в наукових дослідженнях Миколи Вегеша та Михайла Зана [23; 35–37; 45], Андраша Берені [17], Наталії Шипка [26; 77; 78].

Структуру та напрямки діяльності національно-культурних товариств Закарпатської області висвітлено в праці керівника регіональної філії Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України Світлани Мітряєвої [57].

Структура роботи визначена загальною метою та завданнями дослідження. Вона складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел (всього 87 позицій).

У першому розділі «Теоретико-методологічні підходи до вивчення громадського життя національних меншин» розглядаються теоретико-методологічні підходи до вивчення проблематики національних меншин у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі.

Другий розділ «Конституційно-правовий статус національних меншин» присвячено аналізу нормативно-правової бази, яка визначає статус національних меншин України. На підставі Конституції України та ряду законодачих актів змальовуються правові контури життєдіяльності національних меншин.

У третьому розділі «Специфіка формування та напрями діяльності національно-культурних товариств» висвітлюється специфіка виникнення та діяльності громадських структур найбільш чисельних етнічних груп України (росіян, білорусів, молдаван, кримських татар, болгар, угорців, румунів, поляків та євреїв). Крім цього автор акцентує увагу на пошуках співпраці між національно-культурними об'єднаннями України та створенні інтегрованих організацій, які репрезентують загальні інтереси всіх національних меншин держави.

Четвертий розділ «Особливості громадянської активності та політичної участі громадських організацій національних меншин» презентує проблему політизації окремих організацій національних меншин. Мова йде про росіян, кримських татар та угорців України, які на базі громадських об'єднань розбудували власну мережу політичних партій.

ЗРАЗОК НАПИСАННЯ ПЕРШОГО (МЕТОДОЛОГІЧНОГО) РОЗДІЛУ РОБОТИ

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Питання національних меншин для будь-якого суспільства завжди залишається актуальним і потребує постійного вивчення та аналізу. Однак відомо, що проблематика національних меншин належить до особливо складних та дискусійних питань. Найчастіше в цій сфері суперечності стосуються таких понять як визначення, типології, критерії визначення чисельності, стану національної свідомості або ж суті відносин між державою проживання і національними меншинами. Усе це говорить про те, що не можна говорити про одновимірність проблеми національних меншин. Кожна з них має свою історію, властиві тільки їй проблеми й аспірації. І тому питання національних меншин слід трактувати в широкому контексті – як внутрішньому, так і міжнародному. Варто зауважити, що в генезу національних меншин лягло багато взаємодоповнюваних факторів. В літературі на даний предмет на перше місце ставляться передусім історичні, політичні та економічні обумовлення.

Найперше постає необхідність визначити сутність самого поняття «національна меншина». У широкому розумінні під національними меншинами розуміють всі ті етнонаціональні спільноти, що не належать до титульного етносу, тобто не є національною більшістю. У такому тлумаченні у політологічній літературі національну меншину визначають як «етнічну групу, яка не є корінним етносом, але члени якої – громадяни національної держави – мають певні етнокультурні (мовні, релігійні, звичаєві) особливості й намагаються їх реалізувати через відповідні соціальні інститути» [25, с. 480]. За такого підходу під категорію національних меншин підпадають і корінні народи, наприклад, кримські татари, караїми, гагаузи в Україні. Проте вивчення громадської інституалізації, до прикладу, кримськотатарського народу, яка протікає у формі руху за створення суверенної національної держави, виходить за межі аналізу громадського життя національних меншин. Тому проблеми так званих корінних народів, незважаючи на їх очевидну важливість не будуть предметом нашої магістерської роботи, оскільки заслуговують окремого дослідження.

Вітчизняний етнополітолог І. Варзар обґрунтував дві лінії кореляції народів співвітчизників одного й того ж поліетнічного суспільства: горизонтальну та вертикальну [22, с. 130 – 144]. За горизонталлю дослідник виділяє два типи народів-етносів:

1) титульний народ-етнос (який дає своє ім'я всім соціологічним атрибутам аутентичного соціуму, – країні, державі, природі, копалинам, ландшафту, шельфу, економіці, валюті, дипломатії, навіть повітряному просторові);

2) один, два і більше субтитульних народів етносів (тобто таких, які на даному геополітичному терені колись мали усі належні атрибуції етносоціальної титульності, а тепер, волею історії, опинилися в статусі меншинських народів із адекватною своєю історичною вагою).

За вертикаллю виділяється триступенева ієрархія меншинських народів-етносів:

1) домінуючий народ-етнос – це такий меншинський народ, який (по відношенню до титульного і субтитульних народів-співвітчизників) у контексті багатоетнічного суспільства грає провідні соціально-економічні, політико-культурні та інші конструктивні ролі. Саме в соціально-політичному сенсі, він об'єктивно домінує, але суб'єктивно не мусить прагнути стати панівною силою в тому суспільстві чи в регіональному соціумі (наприклад, серби в Косово, українці в Молдові, турки на Кіпрі, росіяни в Криму);

2) рецесивний народ-етнос – це такий меншинський народ, який в контексті багатоетнічного суспільства об'єктивно посідає не провідні, але свідомо грає доцентрово-конструктивні державотворчі ролі по відношенню до титульного, субтитульного(-них) та домінуючих народів співвітчизників (євреї в середньовічній Голландії, угорці в сучасній Румунії, греки в нинішній Україні);

3) маргінальний народ-етнос – це такий меншинський народ-етнос, який по відношенню до всіх народів-співвітчизників поліетнічного суспільства грає периферійні, але конструктивні ролі та проживає, як правило, в маргінальних (прикордонних) зонах геополітичного простору держави, межуючи із своєю етноісторичною батьківщиною (росіяни в Естонії, гагаузи в Україні та Молдові).

У результаті детального аналізу існуючих дефініцій національної меншини можна дійти до висновку, що найпоширенішим є визначення, запропоноване членом Підкомісії у справах запобігання дискримінації та захисту меншин і Комісії з прав людини ООН Ф. Капоторті. На його думку, меншини – «це, у порівнянні з рештою населення держави, менша за чисельністю частина, і члени якої – громадяни цієї держави – володіють з етнічної, релігійної чи мовної точок зору характеристиками, які відрізняються від характеристик іншої частини населення, і виявляють

(навіть якщо й опосередковано) почуття солідарності з метою збереження своєї культури, своїх традицій, релігій або мови» [49, с. 98].

Зазначена вище дефініція об'єднує ряд критеріїв, чим, очевидно, і зумовлює свою «популярність». Українські вчені, зокрема О. Антонюк, відзначають, що перевага визначення, даного Ф. Капоторті, полягає у тому, що автор виділив як об'єктивні ознаки національних меншини (своєрідні етнічні характеристики: чисельність меншини, недомінуюче становище), так і суб'єктивні (прагнення до збереження наявних характеристик) [14, с. 40]. При цьому зауважується певний недолік дефініції – йдеться лише про так званих меншин «за бажанням» (груп, які бажають залишитися відмінними) і не беруться до уваги «вимушені меншини» (груп, що бажають асимілювати з більшістю, тоді як остання протидіє їм у досягненні цієї мети) [14, с. 41]. Отже, названі зауваження до визначення національних меншин, яке акумулює найпоширеніші критерії, свідчать також про недостатній характер наукової дефініції.

У розгляді головних критеріїв, за якими виділяють національні меншини серед інших компонентів поліетнічної держави, необхідно звернути увагу ще на один важливий момент. Вважаємо за необхідне констатувати, що спільнота, яка претендує на статус національних меншин, поряд з іншими ознаками повинна мати за межами держави, в якій вона проживає, свою історичну батьківщину, так звану «материнську державу».

Відомий канадський теоретик мультикультуралізму та прав меншин В. Кімлічка констатує: «під національними меншинами я розумію групи, які сформували завершені та функціонуючі спільноти на своїй історичній батьківщині до того, як були інкорпоровані у велику державу» [41, с. 249]. Наприклад, у південному регіоні України (зокрема, Одеській області) компактно проживають великі групи болгар, які вже мають власну національну державу (Болгарія), проте в силу тих чи інших причин не проживають на території історичної батьківщини.

Однак, з огляду на названий критерій, дискусійним залишається питання наділення статусу національної меншини представників ромської етнічної групи. Цей етнос наділений специфічними характеристиками, чим принципово відрізняється від подібних спільнот на етнополітичній карті світу. Володіючи основними ознаками національних меншин – особливими етнічними, мовними, культурними, релігійними, побутовими, звичаєвими характеристиками з чітким почуттям національного самоусвідомлення, що виражене у стійкому бажанні зберегти і розвивати свою етнічну самобутність, роми позбавлені історичної батьківщини поза межами свого фактичного проживання. Сьогодні роми проживають майже в усіх державах світу, користуючись статусом етнічних груп. Історично вони представили себе як політично пасивні спільноти, не подаючи

яскравих прикладів політичних рухів за створення власного державного утворення.

Тому розглядаючи проблему національних меншин через призму можливих шляхів громадської суб'єктивації, критерій існування історичної батьківщини національної меншини має важливе практичне значення, оскільки зумовлює правомірність чи неправомірність їх бажань на державне відокремлення. Звичайно, наведене міркування не заперечує право представників національної меншини на переселення на батьківщину. Проте реалізація цього права може означати зміну громадянства, але не зміну кордонів суверенних держав. У цьому зв'язку розглянемо класифікацію національних меншин, яка подається в «Енциклопедії етнокультурознавства» (2001). Тут, зокрема, називаються три основні типи національних меншин:

- увесь народ перебуває у межах однієї держави (бретонці, лужицькі серби);
- народ поділений між двома чи кількома державами (каталонці, баски, курди);
- національна меншина є частиною народу, що має свою державу (поляки, словаки, румуни, угорці та ін.) [28, с. 432].

В умовах сучасної активної політизації етнічності, національних меншин, прагненні реалізувати право на самовизначення бажано якомога швидше подолати термінологічну невизначеність, яка до певної міри визначає успіх етнополітики поліетнічних держав.

На нашу думку, у складній етнонаціональній структурі поліетнічних держав статус національної меншини отримують групи осіб, що компактно або дисперсно тривалий час проживають на території держави поряд з представниками інших етнонаціональних груп, від яких вони відрізняються самобутніми рисами культури, звичаями, мовою, є громадянами цієї держави, але обов'язково мають історичну батьківщину, тобто країну, де становлять національну більшість. Тому в подальшому аналізі проблем громадського життя національних меншин надалі будемо послуговуватись саме таким тлумаченням національних меншин, яке, на нашу думку, найкраще характеризує їх як суб'єктів політики.

У етнокультурних спільнотах, що їх називають національними меншинами, спостерігаються різні рівні залучення в громадянське суспільство, які Н. Гендельман описав наступним чином:

- рівень етнічної категорії – найвільніший рівень інкорпорації, коли існує усвідомлення культурної відмінності між групою і тими, хто поза нею та кордонів між ними;

• рівень етнічної структури – коли існує така регулярна взаємодія між членами групи, що з'являється деяка структура, здатна розподіляти ресурси;

• рівень етнічної асоціації – члени усвідомлюють свої інтереси та з'являються політичні організації, здатні обстоювати ці інтереси на колективному, корпоративному рівні;

• рівень етнічної спільноти – володіє постійною, фізично означеною територією на додаток до політичних організацій [24, с. 214].

В умовах розбудови суверенної демократичної Української держави разом з відродженням етнічної ідентифікації національних меншин формується нова ідентифікація – почуття причетності до розбудови держави, в якій вони проживають. Іншими словами, вони можуть вимагати справедливого розподілу праці на державному та регіональному рівнях, голосу у виробленні зовнішньої політики, а також захисту своєї етнонаціональної самобутності. У даному випадку можемо говорити про феномен, котрий прийнято називати «політизацією етнічності», пояснюючи його перетворенням її з психологічної, культурної та соціальної величини у політичну з метою збереження специфічних етнокультурних рис [25, с. 558].

Сам термін «політизація етнічності» широкого використання набув лише наприкінці 80-х років минулого століття, хоча названі процеси в Європі та Америці спостерігалися ще наприкінці XVIII ст. Як зазначає О. Картунов, політизація етнічності – це процес набуття спільнотою політичної свідомості, її мобілізації на досягнення певних цілей, виходу на арену політичного життя і боротьби за право на участь у прийнятті політичних рішень та контролі за їх виконанням. Це процес виходу етнічних спільнот на політичну арену і перетворення їх на суб'єкти історії [40, с. 12 – 13]. Наведений підхід може викликати сумніви щодо доцільності застосування терміну «політизація етнічності» в аналізі громадської активності національних меншин, оскільки пропонує розмите розуміння самої етнічності, а відтак не визначає чітких параметрів політизації національних меншин як особливої форми етнічності. Тому політизувати етнічність означає: 1) надати людям можливість усвідомити роль політики у збереженні їхніх етнокультурних цінностей і навпаки; 2) стимулювати їхню увагу для цього взаємозв'язку; 3) мобілізувати їх на формування етнічних груп, що мають єдину самосвідомість; 4) спрямувати їхню поведінку у сферу політичної діяльності, спираючись на цю свідомість і групову самосвідомість [70, с. 18].

Але існує ряд чинників, які впливають на політизацію національної меншини. П. Брас називає наступні чинники.

1. Наявність нерівного розподілу ресурсів. Мається на увазі випадки, коли національна меншина не може досягнути успіху згідно з

загально визначеними нормами. У такого роду ситуаціях з'являється нова еліта, яка кидає виклик системі етнічної стратифікації в містах або існуючій формі розподілу економічних ресурсів і політичної влади між етнічно відмінними міськими і сільськими групами або між етнічно відмінними регіонами. У цьому відношенні визначальним є той факт, що промисловий розвиток, політична централізація призводить до концентрації робочої сили у містах, і вже тоді величезного значення набуває мовне питання.

2. Політична організованість національної меншини. Політичні організації, які, окрім того, що оформлюють ідентичність своїх груп, визначають риси, за якими індивід має претендувати на членство у групі, є одним із способів виразу та реалізації спільних політичних інтересів. Політична згуртованість національних меншин значно зміцнюється, якщо нею керує одна організація, бо внутрішні відмінності стримують політичну суб'єктивізацію національних меншин.

3. Форма політичного реагування з боку уряду. Здатність і бажання національної меншини бути активним учасником політичного життя та вибір форми такої активності великою мірою залежить від того, як вона готова зустріти урядові дії. Важливість цього чинника пов'язана з тим, що дії центру можуть коливатися від крайніх репресивних до цілком ліберальних аж до перерозподілу влади на користь національних меншин.

У свою чергу український дослідник О. Майборода здійснив розгорнуту класифікацію форм політичної поведінки уряду:

- усунення з політичної арени суб'єкта етнополітики, який є ініціатором загрозливого виклику (наприклад, депортація німців з країн Східної Європи після Другої світової війни);
- депортація етнічних груп у межах держави з метою ліквідації компактності її поселення подальшого поселення в дисперсному стані, щоб позбавити її можливості політичної консолідації (примусова депортація кримських татар, чеченців, інгушів, калмиків та ін.);
- колонізація території етнічної групи представниками панівної нації з метою зміни на власну користь етнодемографічного балансу в регіоні;
- відверте нехтування державою вимог етнічної групи з метою збереження статус-кво, який задовольняє панівну групу;
- утворення механізму узгодження етнополітичних проблем між представниками етнічних груп. В окремих випадках кожна з груп одержує право вето, використовуючи його проти можливого групового тиску;
- надання групі культурної національної автономії або національної територіальної автономії в місці її компактного проживання;

• федералізація країни, яка має на меті задовольнити частину вимог етнічних груп щодо своєї суверенності з тим, щоб не допустити їхнього виходу зі складу держави [56].

4. Сприятлива навколишня політична ситуація, яка передбачає перебудову політичних і суспільних організацій. Така перебудова дає національним політичним організаціям більше можливостей у піднесенні культурних та економічних вимог. Вирішення цього питання залежить від таких рис еліти сукупного суб'єкта політики, як здатність вести боротьбу за владу у місцевій та урядовій структурах, вміння налагоджувати зв'язки з новими соціальними силами, наявність досвіду політичної діяльності. Крім того, сприятливий політичний контекст передбачає наявність альтернативної політичної арени (адміністративна політична децентралізація влади на користь географічно сконцентрованих груп, які існують у межах унітарних централізованих держав), а також готовність еліти панівної етнічної групи поділитися владою з елітою конкурентних груп, що зменшить ризик насильницького розв'язання проблеми.

Названі мотиви громадської та політичної активізації національних меншин змусили уряди багатьох поліетнічних держав скорегувати свою політику у бік соціально і морально знедолених національних меншин, розробки для них відповідних програм і спеціального законодавства по захисту їх прав.

Особливим етапом в еволюції політичної суб'єктивації національних меншин стало ХХ ст., що знаменувалось утворенням різного роду організацій (зокрема, Комітет з ліквідації расової дискримінації, Комісія ООН з прав людини та інші), ратифікацією ряду нормативно-правових актів (Резолюція ООН 47/135 1992 року «Про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин», Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин 1992 року тощо), які певною мірою окреслили коло прав та можливостей громадської та політичної участі осіб, що об'єднані в спільноти за етнонаціональною ознакою.

У широкому контексті громадська та політична суб'єктивація національних меншин є процесом так званого внутрішнього самовизначення. Як зазначає С. Римаренко, «процес самовизначення – це визначення свого становища, свого місця через групову, колективну волю, волевиявлення у виборі мети діяльності, її змісту, пріоритетних цінностей, духовно-культурних орієнтацій, здатності мобілізувати розумові, емоційні та інші ресурси в ім'я реалізації поставленої мети» [68, с. 144].

Відзначимо, що національні меншини як суб'єкти соціально-політичних відносин, як носії соціальних інтересів мають виразну специфіку, що позначається, зокрема, на характері тих інституцій, які представляють їх інтереси. Добре відомо, що етнічні спільноти є традиційною формою існування людського суспільства, при цьому вони

поставали чи не провідними суб'єктами державотворення протягом багатьох віків. Разом з тим, етнічність виступає смислоутворюючим чинником формування дуже різних недержавних культурно-організаційних інститутів, в яких уособлюється етнічний характер, ментальність і традиції народів.

Виникнення цих інституцій зовсім не обумовлене формуванням сучасного громадянського суспільства та його організаційними інфраструктурами – навпаки, їх існування пов'язане скоріше з тим етапом, що характеризується в соціології та філософії історії як традиційне суспільство. Йдеться про різноманітні інститути традиційного (звичайного) права, форми релігійних спільнот, господарські і побутові утворення взаємної допомоги та інші ланки мікросоціальності. Як правило, у своєму первинному покликанні ці соціальні інституції мають різне і цілком конкретне призначення, пов'язане із задоволенням релігійних, культурних, правових, економічних та інших потреб. Але одночасно в поліетнічних суспільствах вони можуть ставати тими механізмами, які формують, захищають та реалізують інтереси збереження етнічної самобутності. Досить згадати історію єврейської діаспори, яка бере початок з вавилонського полону, у якій дуже рано сформувались традиційні єврейські інститути (синагога, кагала), що протягом багатьох століть забезпечують збереження єврейської релігійно-культурної ідентичності [48, с. 53].

Отже, на думку дослідниці громадської легітимації національних меншин України Л. Лойко, класифікація етнічних організацій повинна будуватись у двох площинах:

- по-перше, крізь призму загальної класифікації організацій громадянського суспільства, і, зокрема, громадських організацій;
- по-друге – як класифікація власне етнічних інституцій з точки зору характеру їх відповідності традиційному чи громадянському суспільству, рівню політизованості, етатизації чи релігійності, організаційних форм та переважаючих інтересів.

Громадські організації – це формалізовані самодіяльні (неурядові) неприбуткові об'єднання громадян, спрямовані на реалізацію різноманітних колективних інтересів і захист колективних прав. У такому широкому значенні до розряду громадських організацій потрапляють досить різні за суттю інституції – політичні партії, власне громадські організації, організації за інтересами, благодійні фонди тощо. Очевидно, що ці групи організацій необхідно розглядати окремо, хоча й не можна не бачити їх спільної сутності як організацій громадянського суспільства.

Зазначимо в цьому зв'язку, що новий Закон України «Про громадські об'єднання» вважає таким утворенням «добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту

прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів» (ст. 1) [3]. Отже, під це визначення не підводяться вже політичні партії, як було раніше, в першій редакції закону «Про об'єднання громадян» (1992).

Також законодавством визначено, що громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Громадська організація в свою чергу – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи [3]. Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку. Громадські організації у вузькому сенсі діють як об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів.

Крім цього, існують професійні спілки, релігійні, кооперативні організації; об'єднання громадян, що мають основною метою одержання прибутків, комерційні фонди, органи місцевого та регіонального самоврядування (в тому числі ради й комітети мікрорайонів, будинкові, вуличні, квартальні, сільські, селищні комітети), органи громадської самодіяльності (народні дружини, товариські суди тощо), інші об'єднання громадян. Все це розмаїття загалом підпадає під категорію об'єднань громадян (хоча, в силу їх специфіки, у правовому відношенні їх діяльність регулюється різними законами).

Поряд з цим дія Закону «Про громадські об'єднання» не поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення: 1) політичних партій; 2) релігійних організацій; 3) непідприємницьких товариств, що утворюються актами органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування; 4) асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань; 5) організацій, які здійснюють професійне самоврядування; 6) непідприємницьких товариств (які не є громадськими об'єднаннями), утворених на підставі інших законів [3].

Таким чином, особливості регулювання суспільних відносин у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення окремих видів громадських об'єднань можуть визначатися іншими законами. Окрім цього, неурядові організації інших держав, міжнародні неурядові організації діють на території України відповідно до цього та інших

законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Вітчизняна дослідниця Л. Лойко в своїй статті «Типологічне позиціонування національних організацій в інституціональній структурі громадянського суспільства» [48] зазначає, що класифікація громадських об'єднань можлива за кількома критеріями:

1) за рівнем політизованості чи місцем у політичній системі (політичні партії, громадсько-політичні організації, громадські організації за інтересами);

2) за рівнем комерціалізації (некомерційні та неприбуткові організації, благодійні фонди, кооперативи);

3) за характером організованості (партії, рухи, організації);

4) за ступенем ієрархії (місцеві, регіональні або загальнодержавні організації; первинні організації чи їх об'єднання, асоціації);

5) за напрямом діяльності, сферою інтересів (професійні, демографічні, творчі, спортивні, культурно-просвітницькі, науково-технічні тощо);

б) за рівнем стабільності (постійно діючі або тимчасові).

Незважаючи на застарілість окремих положень дослідниці, що стосуються законодавчих аспектів, потрібно зауважити, що класифікуючи громадські організації, слід насамперед визначитися з їх системним рівнем, тобто їх місцем у політичній (економічній, соціальній) системі суспільства. Очевидно, що органи місцевого самоврядування, політичні партії і громадські організації за інтересами є трьома суттєво різними формами громадської самодіяльності, які містяться на окремих щаблях суспільно-політичної ієрархії (мають різний політико-правовий статус, функції і завдання). Доволі специфічними постають також професійні спілки, релігійні організації, комерційні фонди чи кооперативи. Кожна з цих груп громадських об'єднань пов'язана з досить суттєвою і водночас відносно самостійною сферою суспільних відносин – соціальною, економічною, релігійною, чим визначається їх особлива історія, роль та інституційна форма.

Отже, керуючись структурним підходом, можна говорити про наступні форми представництва етнічних інтересів національних меншин.

По-перше, це органи самоврядування. Йдеться, в першу чергу, про найбільш політизовану та інкорпоровану в структуру державної влади форму репрезентації етнічності. Втім, характер співвідношення національного самоврядування і державної влади може бути різним. Тільки на прикладі української історії можна розрізнити принаймні три варіанти такого співіснування:

- національно-територіальна автономія як елемент територіально-політичного устрою держави (національні сільські ради, райони чи навіть суб'єкти федерації);

- органи представництва національно-культурної або національно-персональної автономії (наприклад, Національні Збори та Національна Рада – за законом УНР про національно-персональну автономію), які існують у межах конституційно-правового поля;

- самочинні органи національного самоврядування, які тією чи іншою мірою конфліктують з існуючою державно-політичною структурою, не будучи визнаними офіційно (наприклад, Курултай та Меджліс кримськотатарського народу).

Другою формою етнічного представництва є національні політичні партії. Їх формування та діяльність є яскравим проявом процесу політизації етнічності, в якому дослідники виділяють три основні етапи: а) набуття політичної свідомості; б) політична мобілізація; в) вихід на політичну арену [40, с. 13].

Безперечно, існування національних політичних партій (підкріплене, як правило, ідеологічно, тобто сформованою націоналістичною ідеологією) само по собі означає наявність вагомого конфліктогенного потенціалу в поліетнічному суспільстві. Актуалізована національна ідея, яка отримує партійно-політичний механізм регенерації, не може не тяжити до більш чи менш радикальної вимоги самовизначення. Отже, національні політичні партії можуть бути суворим викликом і випробуванням для демократичного громадянського суспільства з точки зору потенційної загрози його розколу. Правовим механізмом запобігання такому розвитку може бути обмеження діяльності політичних партій, спрямованої на «порушення суверенітету і територіальної цілісності держави..., розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі» (ст. 37 Конституції України) [9, с. 16].

Зазначимо також, що закон України «Про політичні партії в Україні» (2001) фактично спрямований на формування партійної системи єдиної української політичної нації, адже передбачає створення партій тільки із всеукраїнським статусом і розглядає партію як «добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку» (ст. 2) [8]. Разом з тим, це не заважає нинішнім вітчизняним політичним партіям в переважній більшості виступати як видовій ланці найвпливовіших на сьогодні центрів політичної сили – регіональних груп інтересів, і перспектива інтеграції регіональних груп з етнічними таїть серйозну небезпеку дезінтеграції політичного простору України. Реальна небезпека такої дезінтеграції була відчутна, зокрема, під час «северодонецької» реакції на події Помаранчевої революції кінця 2004 – початку 2005 року.

По-третє, репрезентація етнічних інтересів може відбуватись у формі неполітичних громадських організацій національних меншин – національно-культурних товариств, земляцтв, спілок, громад тощо. Спрямованість діяльності таких організацій може бути досить різною, хоча переважаючою є культурницька. І це цілком зрозуміло, адже саме в галузі культури в першу чергу відбувається актуалізація етнічного інтересу. Відповідно, подібні організації, як правило, тісно пов'язані з різними національними культурними та освітніми установами (художніми колективами, національними навчальними закладами, органами преси тощо).

При класифікації громадських об'єднань слід брати до уваги і їх місцевий, регіональний або загальнодержавний статус. Практика знає не тільки моноетнічні об'єднання регіонального чи загальнодержавного рівня, які включають первинні осередки, але й об'єднання національно-культурних товариств, до яких входять організації, що репрезентують інтереси різних національностей. Такі об'єднання (наприклад, Асоціація національно-культурних об'єднань України), здійснюють, у першу чергу, координацію діяльності громадських організацій національних меншин та представляють їх інтереси на загальнодержавному рівні [31, с. 140].

Таким чином, громадські організації – це об'єднання громадян для задоволення і захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних та інших спільних інтересів. Формально вони не є складовими частинами політичної системи, але оскільки виражають соціально значущі інтереси (це, перш за все, профспілки, об'єднання підприємців, жінок, ветеранів, молоді тощо), то вони набувають певної політичної ролі. Інша справа, якщо організації задовольняють приватні інтереси громадян – такі, зазвичай, зовсім не втручаються у політику (товариства філателістів, мисливців, рибалок тощо).

До громадсько-політичних організацій належать також і рухи, тобто широкі об'єднання громадян різних політичних переконань, спрямовані на досягнення конкретної мети або вирішення конкретної суспільно-політичної проблеми. Від політичних партій вони відрізняються тим, що не мають розгорнутих ідейно спрямованих програм; нефіксованим членством або дозволом подвійного членства; короткочасністю існування; не мають організаційних структур або ці структури аморфні; віддають перевагу тисковій на владу, а не прямій участі у владі. Національні рухи – важливий компонент етнополітичної ситуації. Під їх впливом точиться політична боротьба за владу, формуються певні міжетнічні відносини, здійснюється консолідація суспільства або його дезінтеграція (Солідарність, Саюдіс, Народний рух України, Пам'ять). Тут необхідно зазначити, що характер інституціалізації етносу залежить, безумовно, від

його статусу, тобто місця, яке посідає етнос у певному суспільстві, в системі взаємовідносин. Розрізняють такі види статусу, як демографічний, культурний, правовий, соціально-психологічний та інші. Низький статус обумовлює психологічну вразливість етносу. На цьому ґрунті й виникають масові рухи, які серйозно дестабілізують життя держави, призводять до етнічних конфліктів.

Відповідним терміну «громадські організації» є також широко вживане в західній політології поняття «групи інтересів». Щоправда, однозначності в застосуванні цього поняття немає, але досить часто воно розглядається як таке, що вказує на політичний вимір громадських об'єднань. Іншими словами, групи інтересів визначаються як добровільні об'єднання людей, створені для вираження і задоволення їх інтересів у відносинах з різними політичними інститутами, насамперед з державою. Різні спільноти та їх об'єднання проявляють себе як групи інтересів тоді, коли їхні інтереси виявляються як конкретні вимоги в політичній сфері.

Іншими словами, громадські організації функціонують як групи інтересів тоді, коли вирішують або суто політичні завдання, або вступають у взаємодію з державою. Отже, вони мають політичний вимір, хоча здебільш не є суто політичними об'єднаннями, тобто політичними партіями. Від політичних партій групи інтересів відрізняються тим, що не прагнуть до політичної відповідальності, не ставлять за мету оволодіння державною владою, а обмежуються лише впливом на неї.

Отже, класичні групи інтересів зорієнтовані впливати на владу, а не володіти нею. Вважається, що в умовах демократично організованого політичного процесу такі групи відіграють хоч і важливу, але все ж тільки допоміжну роль. Проте класичні функції подібних груп значно видозмінюються в умовах посткомуністичної децентрованої політики, коли інститути громадянського суспільства ще дуже кволі, їх впливи на владу не інституційовані через партійне представництво. В цих умовах групи, сформовані за інтересами, можуть перебирати на себе роль основного виразника інтересів суспільних сегментів і виступити головними претендентами на владу.

Групи інтересів розрізняються за своєю соціальною основою, сферами діяльності, організаційною побудовою, цілями, методами й засобами діяльності, отже, можуть поділятися за різними ознаками. Німецький політолог У. фон Алеман запропонував типологію груп інтересів залежно від п'яти різних суспільних сфер діяльності.

1. Організовані інтереси в економічній сфері та у сфері праці: підприємницькі об'єднання і об'єднання самостійних категорій працівників; профспілки; споживчі спілки.

2. Організовані інтереси в соціальній сфері: об'єднання захисту соціальних прав (на зразок товариства сліпих); об'єднання соціальних

досягнень (наприклад, благодійні громадські спілки та заклади); групи самопомоги (анонімних алкоголіків тощо).

3. Організовані інтереси у сфері дозвілля й відпочинку: спортивні спілки та об'єднання; гуртки для спілкування і реалізації хобі.

4. Організовані інтереси у сфері релігії, науки і культури: церкви, секти; наукові асоціації; загальноосвітні гуртки, мистецькі клуби.

5. Організовані інтереси в суспільно-політичній сфері: духовні, етнічні, правозахисні об'єднання; громадсько-політичні об'єднання (екологічні, за роззброєння, емансипацію жінок тощо) [48, с. 58].

Слід розрізняти також громадські об'єднання з точки зору характеру мотивів їх утворення. Йдеться про те, що суто психологічно (суб'єктивно) організація може виконувати роль або інструменту досягнення певних інтересів, або форми ідентифікації. Суб'єктивність цього моменту визначає те, що одні й ті ж організації для одних людей можуть бути інструментом реалізації інтересів (особистісних, які зовсім не обов'язково співпадають із задекларованими соціальними цілями цих організацій), а для інших – формою ідентифікації, яка сприймається зрештою як гарант реалізації інтересів, але сприймається пасивно. Отже, таке розрізнення певною мірою корелюється із ступенем інтенсивності участі різних людей у відповідних об'єднаннях. Однак існує й об'єктивна компонента цього критерію.

Громадські об'єднання етнічного спрямування за своєю суттю мають тяжіти до типу організацій, побудованих за «цеховою» ознакою, а не за ознакою «інтересу». Етнічна приналежність є не тимчасовою, а постійною, хоча досить часто латентною, отже формування і реалізація певного інтересу є тут вторинним актом після акту ідентифікації.

Таким чином, можна констатувати, що на сьогодні в науковій політологічній думці чи нормативно-правових актах так і не з'явилося єдине чітке визначення національної меншини. За робочий варіант, який використовуватимемо в наступних розділах роботи можна взяти наступне визначення: національні меншини – це групи осіб, що компактно або дисперсно тривалий час проживають на території держави поряд з представниками інших етнонаціональних груп, від яких вони відрізняються самобутніми рисами культури, звичаями, мовою, є громадянами цієї держави, але обов'язково мають історичну батьківщину, тобто країну, де становлять національну більшість.

Основними формами громадської та політичної суб'єктивації є органи самоврядування, політичні партії та громадські організації. В свою чергу громадські організації поділяють на об'єднання національних меншин у залежності від цілей та інтересів, професійної, вікової, статевої та іншої ознак.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ РОЗДІЛІВ ТА ПІДРОЗДІЛІВ РОБОТИ

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СУБ'ЄКТИВАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

2 інтервали

1.1. Політико-правові та наукові парадигми політичної суб'єктивності національних меншин

Дослідження етнополітичних процесів передбачає насамперед визначення змісту базових категорій. Мова йде передусім про категорії «національна меншина», «етнічна меншина», «етнічна група», «етнічна спільнота», «корінний народ» тощо. Як правило, цими поняттями оперують у своїх працях науковці, визначаючи різні категорії населення, яке зараховують до національних меншин. Необхідно відзначити, що ці меншини не однорідні. Є багато трактувань та підходів щодо їх визначення. Кожна окрема держава, враховуючи власні історичні та політичні реалії, дає свої дефініції суб'єктам етнонаціональної політики, виробляє власний підхід до реалізації їхніх прав. Немає єдності щодо змісту етнополітичних термінів і серед вітчизняних дослідників. Загалом учені намагаються узагальнити типологічні параметри поняття «національна меншина».

2 інтервали

1.2. Джерельна база та стан наукового вивчення проблеми

Законодавство України відкриває широке поле діяльності для забезпечення основних прав і потреб більшості етнічних спільнот у політичній, соціальній і мовно-культурній сферах. В Україні створена і вдосконалюється адекватна міжнародним нормам політико-правова система з регулювання етнонаціональних процесів для забезпечення оптимального балансу інтересів титульної нації та етнічних меншин.

З нової сторінки

РОЗДІЛ 2

СПЕЦИФІКА ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ УГОРЦІВ КРАЮ

2 інтервали

2.1. Історичні аспекти формування угорського етнічного ареалу

Заселення угорців на терени Закарпаття розпочалось ще в IX–X ст. Упродовж XI–XIII ст. угорські феодали освоїли землі Притисянської низовини, а згодом і передгірської частини Закарпаття. В XIV ст. угорці досить компактно заселили південну частину краю, утворюючи змішані русинські (українські) та угорські села, містечка. Згодом місцями компактного розселення угорців ставали містечка Берегово (Beregszász), Виноградово (Nagy Szőlős), Королево (Királyháza), Вілок (Tisza Újlak).

2 інтервали

2.2. Етнічна, мовна та конфесійна ідентифікація

Угорська етнічна ідентифікація. Угорська національна меншина в Україні впродовж 50 – 80-х років XX ст. практично завжди зростала. За повоєнні роки приріст угорського населення був хоч і повільним, але стабільним і склав 13,6 %. Однак із входженням Закарпаття до складу України угорці в тією чи іншою мірою були включені в міграційні процеси. З початку 1980-х років чисельність угорців стала поступово зменшуватись за рахунок виїзду на постійне місце проживання в Угорщину [60, с. 15].

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Опубліковані документи:

1. Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту. Міжнародні документи з прав людини. – Харків : РВФ «Арсіс, ЛТД», 2000. – 288 с.
2. Закон України про угорський автономний територіальний округ. Проект // Вісник Берегівщини. – 1992. – 22 лютого. – С. 5.
3. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.

II. Періодична преса:

4. Ковач Е. Я – за демократію, проти автономії / Елимир Ковач // Закарпатська правда. – 1989. – 29 грудня. – С. 4.
5. Мартин В. «Присягаю на вірність Угорщині...» / Володимир Мартин // РІО. – 2011. – 14 травня. – С. 5.

III. Монографії, статті, посібники, брошури, довідники, автореферати:

6. Бабинець І. Угорська національна меншина Закарпаття (1991–2004 рр.) / І. Бабинець, Ю. Остапеч // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Політологія. Соціологія. Філософія. Вип. 3 / Міністерство освіти і науки України; Ужгородський національний університет; Редкол. : М.М. Вегеш (гол. ред.), В. Андрущенко, М. Блецкан та ін. – Ужгород : СМП «Вісник Карпат», 2006. – С. 160–167.
7. Басараб М. Громадські організації Закарпаття в боротьбі за державність України (кінець 80-х – початок 90-х років ХХ століття): Монографія / Серія «Studia Regionalistica»; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет» / М. Басараб, М. Токар. – Ужгород : Видавництво «Карпати», 2009. – 336 с.
8. Вегеш М.М. Етнополітична реальність Закарпаття (1991 – 2001 рр.) / М.М. Вегеш, М.П. Зан // Політологічний вісник. Зб-к наук. праць : Вип. 14. – К. : Т-во «Знання» України, 2003. – С. 182–204.
9. Гетьманчук М.П. Угорська національна меншина в Україні : правові засади політичної суб'єктності / М.П. Гетьманчук, В.К. Грищук, Н.П. Шипка. – Львів : ЛьвДУВС, 2008. – 408 с.
10. Етнонаціональна структура українського суспільства. Довідник [Євтух В.Б., Трощинський В.П., Галушко К.Ю., Чернова К.О.]. – К. : Наукова думка, 2004. – 344 с.
11. Закарпаття в етнополітичному вимірі. – К. : ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. – 628 с.

12. Пащенко В. Політичне Закарпаття. 15 років вибору : Довідник / Віктор Пащенко. – Ужгород : «Видавництво Олександри Гаркуші», 2006. – 136 с.
13. Beregszászi A. Nyelv, oktatás, politika / A. Beregszászi, I.Csernicskó, I.Orosz. – Beregszász : Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 2001. – 143 o.
14. Dupka Gy. Kárpátalja magyarsága / György Dupka. – Budapest : Markó és Kiss Nyomda Kft., 2000. – 211 o.

IV. Інтернет-ресурси:

15. Берегово перейменують угорською мовою в Берегсас [Електронний ресурс] // Politicon. – Режим доступу : <http://politicon1.at.ua/forum/63-952-1>
16. Гаврош О. Чому Міклош Ковач не любить Українську державу [Електронний ресурс] / Олександр Гаврош // Закарпаття онлайн. – Режим доступу : <http://zakarpatya.net.ua/ukr-news-48871-Chomu-Miklosz-Kovach-ne-liubyt-Ukrainsku-derzhavu>
17. Гайдош І. Хай буде Берегсас! [Електронний ресурс] / Іштван Гайдош // Міська газета «Берегово». – Режим доступу : http://www.beregovo.uz.ua/ua/index.php?option=com_content&view=article&id=697:2010-10-26-10-29-53&catid=12:2009-05-09-22-50-19&Itemid=12
18. Піпаш В. Верецький перевал. Історія і перспективи конфлікту [Електронний ресурс] / Володимир Піпаш // Закарпаття онлайн. – Режим доступу : http://zakarpatya.net.ua/ua_news_37177.html

ВИМОГИ ДО БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Книга одного, двох або трьох авторів:

1) Примуш М.В. Політичні партії : історія та теорія. Навчальний посібник / Микола Васильович Примуш. – К. : «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 416 с.

2) Вегеш М. Карпато-Українське державотворення: до 70-річчя проголошення державної незалежності Карпатської України / М. Вегеш, М. Токар. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. – 536 с.

3) Лазор О.Д. Територіальна організація влади в Україні : Навчальний посібник / О.Д. Лазор, О.Я. Лазор, А.О. Чемерис. – К. : Дакор, 2007. – 576 с.

Книга чотирьох авторів:

Сравнительная политология сегодня : Мировой обзор : Учебное пособие [Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стром К., Далтон Р.] / Сокр. пер. с англ. А.С. Богдановского, Л.А. Галкиной ; Под ред. М.В. Ильина, А.Ю. Мельвиля. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 537 с.

П'ять та більше авторів:

Обличчя влади : російська політична еліта. 1996 – 2000 рр./ [О.Й. Гринкевич, А.Ф. Гуцал, Н.М. Кузнецова та ін.] ; за ред. О.Й. Гринкевича і А.Ф. Гуцала. – К. : Наук. думка, 2002. – 384 с.

Без автора:

Складові демократії : Пер. з нім. / Махшід Даріабегі, Ганс Дембовскі, Клаус-Дітер Герш та ін. ; За ред. Дорі Геттінг, Вольфа-Дітера Міхаелі. – К. : Либідь, 1993. – 160 с.

Багатотомні видання:

Антропология власти. Хрестоматия по политической антропологии : В 2 т. / Сост. и отв. Ред. В.В. Бочаров. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та.

Т. 1. Власть в антропологическом дискурсе. – 2006. – 491 с.

Т. 2. Политическая культура и политические процессы. – 2007. – 518 с.

Матеріали наукових конференцій:

Круглашов А. Регіональні аспекти реалізації державної стратегії України щодо європейської інтеграції / Анатолій Круглашов // Правові та

соціополітичні аспекти взаємовідносин ЄС-Україна: Матеріали шостої міжнародної наукової конференції з серії «Європейське право сьогодні : освіта, наука, практика» : 23 – 24 жовтня 2008 р. / Укл. М.В. Примуш. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – С. 182–195.

Збірки наукових праць:

Лендшел М. Роль Ради Європи у популяризації та впровадженні концепції місцевої демократії / Мирослава Лендшел // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Політологія, Соціологія, Філософія. Вип. 10 / Міністерство освіти і науки України; Ужгородський національний університет; Редкол.: М. Вегеш (гол. ред.), В. Андрущенко, О. Бабкіна та ін. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2008. – С. 235–238.

Журнали:

Ярош Я. Тенденції розвитку партійної системи в Україні / Ярослав Ярош // Віче. – 2008. – № 24. – С. 20–21.

Газети:

Бебик В. Дві палати від громади / В. Бебик, В. Пилипчук, Л. Янюк // Україна молода. – 2009. – 3 вересня (№ 161 (3682)). – С. 5.

Словники:

Расел Бертран (Russell Bertrand, 1872-1970) // Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ. ; за ред. І. Макліна й А. Макмілана. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. – С. 581–582.

Довідники:

Абетка української політики : Довідник. Вип. 5 / Авт.-упоряд. : М. Томенко (кер. кол.), Л. Бадешко, В. Гребельник та інші. – К. : Смолоскип, 2002. – 368 с.

Атласи:

Політико-адміністративний атлас України / [гол. ред. Ірина Руденко ; Ю. Лоза, О. Шаблій]. – К. : ДНВП «Картографія», 2006. – 120 с. – (Атласи України).

Законодавчі та нормативні документи:

Кримінально-процесуальний кодекс України : за станом на 1 груд. 2005 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2006. – 207 с. – (Бібліотека офіційних видань).

Автореферати дисертацій:

Остапець Ю.О. Регіональні особливості парламентських виборів в Україні в умовах трансформації політичної системи суспільства (на прикладі Закарпатської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути і процеси» / Юрій Олександрович Остапець. – Львів, 2004. – 22 с.

Дисертації:

Зан М.П. Етнічні процеси на Закарпатті (1989–2001 рр.) : дис. ... кандидата іст. наук : 07.00.05 «Етнологія» / Михайло Петрович Зан. – Ужгород, 2003. – 307 с.

Електронні ресурси:

1) Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти [Електронний ресурс] : за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. / Держ. ком. статистики України ; ред. О.Г. Осауленко. – К. : CD-вид-во «Інфодиск», 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – (Всеукр. перепис населення, 2001). – Систем. вимоги: Pentium–266; 32 Mb RAM ; CD-ROM Windows 96/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану.

2) Курукуз О. Парламентська більшість та опозиція в Сеймі Республіки Польща [Електронний ресурс] / Оксана Курукуз // Політичний менеджмент. – 2008. – № 6. – Режим доступу до журн. : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=94&c=2308>

ЗАСОБИ ТЕКСТОВОГО ЗВ'ЯЗКУ В НАУКОВІЙ ПРАЦІ

| Мовленнєва функція | Мовні засоби |
|-----------------------------------|--|
| 1 | 2 |
| Послідовність викладу | <p>по-перше, по-друге, по-третє з одного боку, з іншого боку насамперед, наостанку передусім почнемо з того, що... спочатку також тепер далі водночас після того як... нарешті на закінчення</p> |
| Ступінь вірогідності повідомлення | <p>Очевидно Безумовно без сумніву безперечно напевне певно певна річ звичайно (як) відомо мабуть</p> |
| Послідовність у часі | <p>Спочатку, потім, тепер Насамперед Перш ніж Після того як... Одночасно Наприкінці</p> |

| 1 | 2 |
|---|---|
| <p>Причина і наслідок, умова і наслідок</p> | <p>Якщо..., то Оскільки Тому (а) відтак, позаяк таким чином внаслідок завдяки тому, що... у зв'язку з тим, що... через те, що... в результаті це пов'язано з... отже зважаючи на те, що... з огляду на те, що... з огляду на викладене вище зважаючи на викладене вище це спричиняється тим, що... це залежить від того, що...</p> |
| <p>Зіставлення, протиставлення</p> | <p>так само, як і... як.., так і (а) проте, але навпаки в той самий час, однак втім</p> |
| <p>Доповнення, уточнення</p> | <p>Водночас Зокрема, крім того, щоправда наприклад як-от цебто разом з тим, точніше, зауважмо</p> |

| 1 | 2 |
|--------------------------|--|
| Узагальнення, висновок | <p>Отже Таким чином Відтак Узагальнюючи сказане... З розглянутого можна зробити такі висновки... Зважаючи на викладене вище... Звідси... Звідси висновок... Підсумовуючи...</p> |
| Ілюстрація до сказанного | <p>Наприклад Так Проілюструємо це на... кілька прикладів опишемо кілька випадків, коли...</p> |
| Перехід до нової думки | <p>Розгляньмо... Перейдемо до... Ще одне:</p> |

Мовні засоби, які використовуються при цитуванні та переказі використаних джерел

| ЦИТУВАННЯ | ПЕРЕКАЗ |
|---------------------------------------|---------------------------------------|
| К. писав / пише: «...» | К. вважав / стверджував, що... |
| Як пише / писав К.: «...» Як | К. гадав, що... |
| твердив ще К.: «...» Як підкреслює | К. стверджував, що... К. вказує на... |
| К.: «...» Згідно з К.: «...» | Автор наголошує на... |
| Згідно з уявленнями К.: «...» За | К. виділяє / зазначає / гадає / |
| словами К.: «...» | підкреслює / пропонує / |
| На думку К.: «...» К. гадає, що «...» | рекомендує |
| Як справедливо зазначив К.: «...» К. | / розрізняє / стверджує / |
| вважає, що в цьому віці «...» К. | вважає, що... |
| зазначав з цього приводу, що | За К., ... |
| «...» | За словами К., ... На думку К., ... |
| К. так характеризує ... : «...» | З точки зору К., ... |
| «..., – зазначає К., – ...» | Згідно з К. / концепцією |
| «..., – читаємо у К., – ...» | авторів, ... |
| «..., – резюмує К., – ...» | К. вбачає головну причину ... в |
| Як не згадати слова К.: «...» Можна | ... |
| навести такі слова | К. дійшов висновку, що... |
| видатного педагога: «...» | У цій статті автор доходить |
| У К. знаходимо таку цитату: | висновку, що... |
| «...» | Якщо йти за К., то... |
| Причину такої ситуації К. | К. зазначав / зазначає з цього |
| бачить у тому, що «...» | приводу, що ... |
| К., проте, відстоює іншу точку | К. У своїй книзі «...» зазначає, |
| зору, згідно з якою «...» | що ... |

ПЕРЕЛІК ОРІЄНТОВНИХ ТЕМ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПОЛІТОЛОГІЯ»

1. Євроскептицизм: причини формування, основні напрямки, національні особливості.
2. Еволюція відносин ЄС та Грузії упродовж 1990 – 2000-х років.
3. Еволюція відносин ЄС та Білорусі упродовж 1990–2000-х років.
4. Українсько-угорські відносини у контексті Східної політики ЄС.
5. Українсько-польські відносини у контексті Східної політики ЄС.
6. Міграція як фактор міжнародних відносин у Європі.
7. Участь громадян у місцевій політиці (на прикладі певної територіальної громади).
8. Соціально-політичний аналіз складу місцевих рад (на прикладі певної територіальної громади).
9. Громадська та політична діяльність представників Ужгородського національного університету.
10. Геополітика морської держави: теорія і практика, історія і сучасність.
11. Геополітика континентальної держави: теорія і практика, історія і сучасність.
12. Геополітична концепція євразійства: становлення, розвиток, сучасність.
13. Теорія світового геополітичного розвитку у працях С. Гантінгтона та З. Бжезінського.
14. Теоретичні проблеми світових геополітичних циклів (Дж. Модельські та В. Томпсон, П. Тейлор, модель Кондратьєва – Валерстайна).
15. Потестарно-політичний аналіз давньоацтекського суспільства.
16. Структура владних відносин у феодальному суспільстві.
17. Символіка влади: політико-антропологічний аналіз.
18. Кланові структури в суспільно-політичному житті країн пострадянського простору.
19. Феномен «башизму» в країнах СНД.
20. Концепція націократії Миколи Сціборського.
21. Теорія нації Володимира Старосольського.
22. Національна ідея у творчій спадщині теоретиків українського націоналізму першої половини ХХ ст.
23. Модерністський концеп генези української нації.
24. Неомарксистські концепції націоналізму.
25. Національна ідентичність та націоналізм в умовах глобалізації.

26. Расистська модель етнополітики.
27. Асиміляційна модель етнополітики.
28. Теорія і практика мультикультуралізму.
29. Кримськотатарський фактор в етнополітиці України.
30. Концепція «Русского мира» в суспільно-політичному просторі України.
31. Конфлікти в умовах авторитарної та демократичної влади: особливості перебігу та наслідки для суспільства.
32. Роль переговорів у вирішенні сучасних конфліктів.
33. Політичні кризи перехідних суспільств (на прикладі країн пострадянського простору – на вибір).
34. Участь національних меншин Закарпаття у суспільно-політичних процесах області.
35. Вплив соціально-стратифікаційних систем на елітотворення.
36. Джерела формування і функціонування регіональних партій.
37. Явище клієнтелізму в сучасних регіонах України.
38. Моделі владних відносин у регіонах.
39. Вплив громадських рухів на суспільно-політичну думку України першої половини ХІХ ст.
40. Емпіричний вимір демократичного транзиту в Україні.
41. Порівняльний аналіз моделей президентської влади.
42. Теоретико-методологічні підходи до розуміння європейських інтеграційних процесів.
43. Модерні теоретичні підходи до розуміння причин та перебігу революцій.
44. Специфіка становлення і розвитку демократії в США.
45. Основні напрями та етапи еволюції українського парламентаризму.
46. Еволюція зовнішньої політики Чеської Республіки щодо Європейського Союзу.
47. Особливості партійної структуризації Європейського Парламенту.
48. Становлення і розвиток парламентаризму в Чеській Республіці.
49. Транзитологічні концепції переходу до демократії: порівняльний вимір.
50. Модернізаційна теорія розвитку соціальних та політичних інститутів.
51. Трансформація політичної системи Чехословаччини (1968–1993 рр.).
52. Соціально-політичні передумови кризи соціалістичної моделі в Угорщині (1956–1990 рр.).
53. Розвиток соціалістичної системи в Польщі (1970–1989 рр.): політичні та соціальні чинники.
54. Досвід здійснення соціал-демократичних реформ у країнах Заходу і перспективи соціал-демократичного руху в Україні.

55. Політичні пріоритети сучасної європейської соціал-демократії
56. Місце і роль соціал-демократичних партій у країнах Західної Європи на рубежі ХХ – ХХІ ст.
57. Соціально-політичні погляди представників Римського клубу (А. Печчеї та Д. Медоуз).
58. Концепція інформаційного суспільства Й. Масуди та М. Кастельса: порівняльний аналіз.
59. Теорія світового політичного розвитку у працях С. Гантінгтона та З. Бжезінського.
60. Машинізація як фактор відчуження (у працях Г. Маркузе та Х. Ортеги-і-Гассета).
61. Молодіжний протест 60-х років ХХ ст. в країнах Західної Європи.
62. Ідея політичної справедливості в працях Ф. Хайєка та Дж. Роулза.
63. Особливості концепції легітимності М. Вебера.
64. Сучасні концепції влади в зарубіжній політичній науці.
65. Проблеми поділу влади: сутність та суспільна роль.
66. Філософія свободи та її сучасні інтерпретації.
67. Сучасні концепції політичної влади та держави.
68. Специфіка критики теорій соціальної справедливості.
69. Проблема авторитету у політичній філософії.
70. Політико-філософські підходи до розуміння сутності «громадянського суспільства».
71. Поняття «індексу» у політичній компаративістиці.
72. Порівняльний аналіз форм правління України та Польщі: функціональні та структурні еквіваленти.
73. Соціально-культурні показники стабільності політичних систем.
74. Бінарне порівняння: політичні системи США та Канади.
75. Політико-правова доктрина І. Франка.
76. Еволюція політичної еліти в незалежній Україні.
77. Шляхи трансформації олігархічного режиму в умовах глобалізації.
78. Марксизм та психоаналіз як зовнішній та внутрішній способи звільнення людини та подолання дегуманізації суспільних відносин.
79. Громадський контроль як механізм протидії та подолання корупції.
80. Циклічно-хвильова парадигма в політичній науці: особливості застосування та евристичний потенціал.

ПЕРЕЛІК ОРІЄНТОВНИХ ТЕМ ДИПЛОМНИХ РОБІТ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПОЛІТОЛОГІЯ»

1. Газове питання у відносинах України та ЄС.
2. Газове питання у відносинах України та Росії.
3. Аналіз політичної ефективності діяльності Громадської Ради при Закарпатській ОДА.
4. Представництво жінок у місцевій політиці (на прикладі певної територіальної громади).
5. Політичні передумови та технології «Арабської весни».
6. Інституційний розвиток та майбутнє Європейського Союзу у політичних концепціях ХХ – ХХІ ст.
7. Форми громадянської самоорганізації в Україні на місцевому рівні (на прикладі певної місцевої територіальної громади, району, області).
8. Ісламський фактор у світовій геополітиці.
9. Балканський конфлікт: причини та геополітичні наслідки.
10. Тероризм як форма геополітичного тиску на світову громадськість.
11. Кавказький геопростір як об'єкт світової геополітики: історія і сучасність.
12. Геополітика США на Близькому та Середньому Сході.
13. Україна в зовнішньополітичних доктринах держав Східної Європи.
14. Феномен війни: основні теоретичні доктрини.
15. Етносепаратистський рух курдів.
16. Нагорно-Карабаський етнополітичний конфлікт.
17. Канадська модель політики мультикультуралізму та проблема Квебеку.
18. Націологічні концепції українських мислителів 20 – 30-х років ХХ ст.
19. Етнонаціональні процеси в Україні: проблеми та перспективи.
20. Етнотериторіальна специфіка процесу регіоналізації України.
21. Громадські організації національної меншини (на вибір) Закарпатської області: організація, структура, специфіка діяльності.
22. Соціополітичні поділи країн Західної Європи: передумови, сучасний стан та перспективи розвитку.
23. Державотворчі та етнонаціональні процеси в країнах Центральної та Південно-Східної Європи.
24. Транскордонне співробітництво та його значення для розвитку прикордонних регіонів.

25. Територіальний вимір політики та регіональний розвиток сучасної України.
26. Становлення і розвиток українсько-словацьких міждержавних відносин.
27. Становлення і розвиток українсько-польських міждержавних відносин.
28. Становлення і розвиток міждержавних відносин України та Угорщини.
29. Становлення і розвиток міждержавних відносин України та Румунії.
30. Роль НАТО у сучасній світовій політиці.
31. Політичні передумови та наслідки війни в Афганістані.
32. Політика держав у врегулюванні релігійних конфліктів.
33. Релігійна конфліктогенність в Україні.
34. Етноконфліктний потенціал України: спільне та відмінне в регіонах держави.
35. ЗМІ і громадська думка в політичному конфлікті.
36. Соціальний і гендерний вимір сучасної політичної еліти.
37. Регіональні умови формування партійних еліт.
38. Феномен регіональних партій у сучасній Європі.
39. Регіональні особливості соціокультурного середовища України.
40. Суспільно-політичні погляди українського дисидентства.
41. Порівняльний аналіз інституту президента у країнах Центральної Європи (на прикладі окремих країн).
42. Політичний досвід країн Вишеградської четвірки на шляху інтеграції в ЄС.
43. Роль ісламського фактору в міжнародній політиці кінця XX – початку XXI ст.
44. Місце та роль інституту президенства в політичних системах країн пострадянського простору (на прикладі конкретних країн).
45. Порівняльний аналіз вищих представницьких органів влади України та Польщі.
46. Особливості становлення та функціонування інституту парламентаризму у Великій Британії.
47. Неурядові організації як суб'єкти вироблення державної політики.
48. Парламентська діяльність політичних партій України у пострадянський період.
49. Еволюція інституту президентства в країнах Центрально-Східної Європи.
50. Трансформація партійних систем у країнах Центрально-Східної Європи.
51. Розвиток інститутів парламентаризму в країнах Центрально-Східної Європи.

52. Конституційні засади розвитку демократичних інститутів в країнах Центрально-Східної Європи.
53. Євроатлантична інтеграція країн Центрально-Східної Європи: внутрішні та зовнішні чинники.
54. Проблеми становлення і розвитку політичного ринку в незалежній Україні.
55. Слухи як соціально-психологічне явище та знаряддя політичної боротьби.
56. Іміджеві технології у президентській виборчій кампанії 2010 р. в Україні.
57. Іміджеві технології у парламентській виборчій кампанії 2012 р. в Україні.
58. Політичні технології в електоральному процесі США.
59. Політичні технології в електоральному процесі країн Західної Європи (на прикладі окремих країн).
60. Роль виборів у процесі політичної трансформації країн пострадянського простору.
61. Соціетальні основи виникнення та діяльності політичних партій в Україні.
62. Розробка стратегії і тактики виборчої кампанії на основі соціологічних досліджень.
63. Особливості та суперечності політичної соціалізації в пострадянському суспільстві.
64. Державна бюрократія в незалежній Україні: політичні ресурси і проблеми функціонування.
65. Особливості формування і функціонування груп інтересів у посткомуністичній Україні.
66. Становлення системи місцевого самоврядування в умовах трансформації регіонального простору України.
67. Аналіз парламентських виборів 2012 року в Україні.
68. Теорія легітимності влади Д. Істона.
69. Характеристика типів політичної влади в історії України.
70. Концепція символічної влади в теорії П. Бурдьє.
71. Простір політичної влади та його виміри.
72. Проблеми трансформації влади в постіндустріальному суспільстві.
73. Етапи формування теорії політичних партій.
74. Методологічна криза порівняльної політології 1960 – 1970-х років та шляхи її подолання.
75. Моделі російських регіональних транзитів (за В. Гельманом).
76. Цивілізаційний концепт як методологічний інструмент порівняння.
77. Порівняльний аналіз політичних систем країн Центрально-Східної Європи.

78. Особливості політичної культури та рівень політичної участі в країнах Західної Європи: порівняльний аналіз.
79. Основні філософські концепції політичного (М. Вебер, Х. Арндт, К. Шмідт, Е. Канетті, Ю. Хабермас).
80. Основні концепції співвідношення політики та моралі.
81. Діалектика свободи та рівності у сучасній політичній філософії.
82. Проблема відродження інтересу до теми справедливості у сучасній політико-філософській думці (Дж. Роулз, М. Уолцер, О. Хеффе.).
83. Комунітарна політична теорія як альтернатива суспільно-політичного розвитку.
84. Теорія тоталітаризму в дослідженнях Х. Арндт, З. Бжезінського та К. Фрідріха.
85. Концепт громадянського суспільства в історії західної політичної думки ХХ ст. (Е. Арато, Дж. Кін).
86. Дослідження проблем елітизму в американській політичній думці середини ХХ ст.
87. Теорія тоталітаризму в західній політичній думці 40 – 60-х роках ХХ ст.
88. Політичні аспекти зарубіжних концепцій інформаційного суспільства.
89. Теорія масового суспільства в працях західних дослідників ХХ ст.
90. Ідеологія молодіжного протесту в країнах Західної Європи та США другої половини 60-х років ХХ ст.

ПЕРЕЛІК ОРІЄНТОВНИХ ТЕМ МАГІСТЕРСЬКИХ РОБІТ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПОЛІТОЛОГІЯ»

1. Сучасні політико-правові системи місцевого самоврядування у країнах Центральної і Східної Європи.
2. Трудова міграція як чинник відносин між Україною та Європейським Союзом.
3. Аналіз форм політичної участі громадян у місцевому самоврядуванні в 1990–2010-х роках у м. Ужгород.
4. Партійна структуризація місцевих еліт у Закарпатській області.
5. Місцеві референдуми як форма локальної демократії (на прикладі Закарпатської області).
6. Транскордонні проекти як форма поширення стандартів ЄС в Україні (на прикладі Закарпатської області).
7. Ромське питання у місцевій політиці (на прикладі Закарпатської області).
8. Роль Ужгородського національного університету у громадсько-політичному житті Закарпаття.
9. Геополітичні трансформації у Центральній і Східній Європі на рубежі ХХ–ХХІ ст.
10. Геополітика розширення Європейського Союзу: проблеми, наслідки, перспективи.
11. Еволюція геополітики США в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.
12. Геополітичний «імперіалізм» Росії на євразійському просторі.
13. Геополітичні інтереси та геополітика України.
14. Близькосхідна проблема у сучасній світовій політиці (2011–2014 рр.).
15. Політичні кордони як чинник національно-політичного розвитку України.
16. Етномовне соціальне розмежування як фактор формування політичних партій національних меншин в Україні.
17. Становлення національної ідентичності в контексті реалізації національних інтересів України.
18. Забезпечення прав національних меншин у міждержавних відносинах України та Російської Федерації.
19. Нормативно-правове регулювання етнополітики країн Центрально-Східної Європи.
20. Громадсько-політична репрезентація національних меншин та етнічних груп в країнах Центрально-Східної Європи.

21. Сегментація української національної меншини в країнах Центрально-Східної Європи.
22. Особливості конструювання русинської ідентичності в контексті етнополітичного менеджменту країн Центральної та Південно-Східної Європи.
23. Фактори впливу Угорщини на громадсько-політичну репрезентацію угорських громад в країнах Центрально-Східної Європи (на прикладі Словаччини, Румунії та України).
24. Порівняльний аналіз парламентських виборів 2006 та 2012 років у Закарпатській області.
25. Внутрішні фактори та зовнішні виклики революцій 2010–2013 років в арабських країнах.
26. Роль політичного скандалу в політиці європейських країн та в Україні: порівняльний аналіз.
27. Особливості політичних конфліктів у виборчих кампаніях України (парламентських, президентських або місцевих – на вибір студента).
28. Феномен «конфліктів нового покоління».
29. Вплив масонства на світову політику.
30. Феномен вождизму в політиці.
31. Регіональні партії як агенти регіональної політичної культури.
32. Тенденції федералізму в Україні.
33. Феноменологія політичного режиму.
34. Моделі української державності в міжвоєнній політичній думці України.
35. Сцієнталістичні концепції розвитку суспільства західних футурологів.
36. Роль піару в діяльності органів державної влади.
37. Специфіка використання «брудних» виборчих технологій в Україні.
38. Специфіка національної ідентичності населення України.
39. Нові загрози національній безпеці України.
40. Проблема утвердження парламентаризму в постсоціалістичних країнах (на прикладі конкретних країн).
41. Політичне лобіювання в українському парламенті.
42. Специфіка становлення та еволюції політичної еліти в Чеській Республіці.
43. Особливості переходу до демократії в Словаччині.
44. Децентралізація державного управління як складова демократизації суспільних відносин в Україні.
45. Місце та роль України в світових глобалізаційних процесах.
46. Еволюція системи органів державної влади в країнах Центральної та Східної Європи в контексті демократичного переходу.
47. Становлення режиму консолідованої демократії в Болгарії.

48. Становлення режиму консолідованої демократії в Румунії.
49. Порівняльний аналіз моделей сучасного авторитаризму (на прикладі окремих країн СНД).
50. Емпіричний аналіз політичних трансформацій країн Центральної та Східної Європи.
51. Маніпулятивні політичні технології у президентській виборчій кампанії 2010 р. в Україні.
52. Маніпулятивні політичні технології у парламентській виборчій кампанії 2012 р. в Україні.
53. Політичні технології у електоральному процесі країн Західної Європи та України: порівняльний аналіз.
54. Політична реклама в Інтернет-просторі сучасної України.
55. Технології виборчої інженерії в незалежній Україні.
56. Електоральна поведінка виборців України та Росії: порівняльний аналіз.
57. Соціологічне забезпечення президентських виборів 2010 р. в Україні: моніторингові опитування і загальнонаціональні прогнози.
58. Парламентські вибори в Україні в 2012 році: соціологічний аналіз динаміки електоральних намірів і результатів голосування.
59. Соціетальні основи виникнення та діяльності політичних партій в країнах Західної Європи та Україні: порівняльний аналіз.
60. Соціальна стратифікація в українському суспільстві та її вплив на політичні процеси.
61. Динаміка ціннісних та інституційних вимірів влади сучасної України.
62. Влада та комунікація в ідеократичному суспільстві.
63. Феномен влади в постмодерністських концепціях.
64. Місце України в порівняльно-цивілізаційних дослідженнях.
65. Порівняльний аналіз політичних систем в країнах Європейського Союзу.
66. Порівняльний аналіз принципів розмежування повноважень влади президента в Росії, Німеччині та США.
67. Концептуальні підходи та проблеми типологізації політичних систем.
68. Федеративні округи Російської Федерації як аналітичні одиниці порівняльного аналізу: параметри порівняння.
69. Сучасні концепції історичного процесу та критерії політичного розвитку суспільства.
70. Політична філософія французької школи «нових філософів».
71. Нормативні концепції справедливості в сучасній західній політичній теорії (Р. Нозік, Дж. Роулз, Р. Дворкін).

72. Теорія модернізації як проблема політичної науки ХХ ст. (на основі праць У. Ростоу, С. Гантінгтона, Х.Лінца).
73. Теоретичні засади та політичні стратегії комунітаризму (на основі праць Ч. Тейлора, М. Сендела, Е. Макінтайра, А. Етціоні).
74. Неомарксистські концепції політичного розвитку суспільства в працях західних дослідників 1920–80-х років.
75. Роль і можливості наукової та конфесійної еліти в консолідації українського суспільства.
76. Ціннісна криза в глобалізованому світі: сутність, проблеми та шляхи подолання.
77. Ціннісна криза в глобалізованому світі крізь призму циклічно-хвильової парадигми.
78. Політична еволюція в системі принципів еволюції Універсуму.
79. Лінгвокогнітивний підхід до аналізу ціннісно-ідейних уявлень провідних українських політичних лідерів.
80. Моральні дилеми в політиці та психологічні комплекси політиків як перепони до утвердження демократії в Україні.

ПЕРЕЛІК ОРІЄНТОВНИХ ТЕМ МАГІСТЕРСЬКИХ РОБІТ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ДЕРЖАВНА СЛУЖБА»

1. Еволюція, сучасний досвід та світові тенденції організації управління державною службою.
2. Удосконалення Державної служби України в контексті європейської інтеграції.
3. Реформування інституту Державної служби України: ключові чинники, сучасні тенденції та перспективи.
4. Організаційно-правові засади розвитку державної служби в Україні.
5. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми становлення і розвитку.
6. Механізми виконавчої влади в Європейському Союзі: досвід для України.
7. Аналіз та пропозиції до Національної антикорупційної стратегії на 2011–2015 роки.
8. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції та можливості його застосування у вітчизняній практиці.
9. Принципи та особливості діяльності органів державної служби держав – членів Європейського Союзу.
10. Основні характеристики сучасної моделі державної служби у США.
11. Теоретико-методичні підходи до оцінки ефективності управління в органах державної влади.
12. Підходи та технології координації взаємовідносин структурних підрозділів органів державної влади.
13. Співвідношення влади та самоврядування в процесі управління еколого-економічним розвитком регіону.
14. Організація системи зв'язків з громадськістю в органах державної влади.
15. Управління процесами надання послуг органами державної влади та місцевого самоврядування.
16. Оцінка ефективності реалізації соціально-економічних програм.
17. Формування системи адміністративного менеджменту в органах державної виконавчої влади.
18. Формування іміджу органу місцевого самоврядування (на прикладі...).
19. Організація ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної влади у сфері забезпечення соціального захисту населення.
20. Політична влада і технологія управлінської діяльності та рішень.

21. Формування інформаційного середовища органів державної влади та місцевого самоврядування.
22. Етика професійної діяльності державного службовця як інструмент соціального менеджменту.
23. Політичне керівництво і державне управління: аналіз взаємозв'язку і взаємодії.
24. Етнонаціональна обумовленість політичної та адміністративної реформ: регіональний рівень.
25. Участь органів самоорганізації населення у формуванні і реалізації програм соціально-економічного розвитку населених пунктів (на прикладі району Закарпатської області).
26. Взаємодія місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі району Закарпатської області).
27. Реалізація екологічної політики на місцевому рівні (на прикладі ... району Закарпатської області)
28. Правове регулювання розподілу компетенцій державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.
29. Трансформація адміністративно-територіального устрою і її вплив на структурні зміни в системі державного управління.
30. Територіальна організація влади: формування нової моделі.
31. Адміністративна реформа: формування нової моделі територіального управління
32. Демографічний розвиток України: проблеми та перспективи.
33. Механізм розвитку підприємництва в регіоні: практика та шляхи підвищення рентабельності
34. Механізм управління бюджетними та позабюджетними коштами району, міста....
35. Надання адміністративних послуг місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування: проблеми якості послуг.
36. Розмежування політичних і адміністративних посад. Департизація і професіоналізація апарату органів влади на місцевому рівні.
37. Вітчизняний та зарубіжний досвід державного управління: проблеми узагальнення, відбору і адаптації до сучасних умов України.
38. Форми участі політичних партій у здійсненні державної влади та місцевого самоврядування.
39. Розробка механізмів залучення територіальних громад до вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіону.
40. Світовий досвід місцевого самоврядування та перспективи його інституціонально-системного втілення в Україні.
41. Світовий досвід побудови електронного уряду.

42. Взаємодія жіночих громадських організацій з органами державної влади як фактор здійснення гендерної політики в Україні.
43. Становлення та функціонування органів державної влади України в контексті євроінтеграційних процесів (1991 – 2010 рр.).
44. Нормативно-правове забезпечення розвитку зеленого туризму (на прикладі Закарпатської області).
45. Напрямки удосконалення управління закладами загальної середньої освіти Закарпатської області.
46. Формування державного реєстру виборців України: адаптація світового досвіду.
47. Особливості державної підтримки АПК у контексті євро регіональної політики України.
48. Місце іміджу в діяльності службовців місцевих органів виконавчої влади та шляхи його формування.
49. Корупція в органах державної виконавчої служби: причини та шляхи запобігання.
50. Сучасна державна політика України у сфері діяльності територіальних органів юстиції: впровадження європейського досвіду.
51. Правове забезпечення ведення державного земельного кадастру в Україні та шляхи його вдосконалення.
52. Взаємодія органів виконавчої влади та місцевого самоврядування Закарпатської області з національно-культурними товариствами.
53. Упровадження стандартів Ради Європи у сфері захисту прав національних меншин в Україні.
54. Органи юстиції у системі інститутів державної виконавчої влади України: шляхи реформування у контексті європейської інтеграції.

ЗРАЗОК ЗАВДАННЯ НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ

**Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»**

**Факультет суспільних наук
Кафедра політології і державного управління**

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр
Напрямок підготовки: 6.030104 – політологія
Спеціальність магістра: 8.03010401 – політологія

**ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри**

проф. Лендьял М.О.
«__» _____ 2013 року

**З А В Д А Н Н Я
НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ**

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи:

керівник роботи:

затверджені протоколом № 4 кафедри політології і державного управління
від ___ листопада 2013 року

2. Строк подання студентом роботи:

3. Вихідні дані до роботи:

4. Перелік питань, які потрібно розробити:

5. Перелік графічного матеріалу, інших додатків:

6. Консультанти розділів роботи:

| Розділ | Прізвище, ініціали та посада консультанта | Підпис, дата | |
|--------|---|----------------|------------------|
| | | завдання видав | завдання прийняв |
| 1 | | | |
| 2. | | | |
| 3. | | | |
| 4. | | | |

7. Дата видачі завдання:

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

| № з/п | Назва етапів дипломної роботи | Строк виконання етапів роботи | Примітка |
|-------|-------------------------------|-------------------------------|----------|
| 1. | | | |
| 2. | | | |
| 3. | | | |
| 4. | | | |
| 5. | | | |
| 6. | | | |
| 7. | | | |
| 8. | | | |
| 9. | | | |

Студент _____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

ЗРАЗОК ПОДАННЯ ЩОДО ЗАХИСТУ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»

**ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ДЕРЖАВНОЇ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ**

Направляється студент(ка) _____ до захисту
дипломної роботи _____
(*прізвище та ініціали*)
за напрямом 6.030104 – Політологія, спеціальністю 7.03010401 –
Політологія

на тему: _____

Дипломна робота і рецензія додаються.

Декан факультету суспільних наук проф. Остапець Ю.О. _____
(*підпис*)

Довідка про успішність

_____ за період навчання на факультеті суспільних наук
(*прізвище та ініціали студента*)
з 20__ року до 20__ року повністю виконав навчальний план за
спеціальністю з таким розподілом оцінок за:
національною шкалою: відмінно __%, добре __%, задовільно __%;
шкалою ECTS: A __%; B __%; C __%; D __%; E __%.

Секретар факультету _____
(*підпис*) (*прізвище та ініціали*)

Висновок керівника дипломної роботи

Студент(ка)

Керівник роботи _____
(*підпис*) (*прізвище та ініціали*)
«__» _____ 2014 року

Висновок кафедри про дипломну роботу

Дипломна робота розглянута. Студент (ка) _____

(*прізвище та ініціали*)

допускається до захисту даної роботи в Державній екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри політології
і державного управління _____

проф. Лендшел М.О.

(*підпис*)

« _____ » _____ 2014 року

ЗРАЗОК РЕЦЕНЗІЇ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

**Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук
Кафедра політології і державного управління**

РЕЦЕНЗІЯ НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ

Студента (-ки) _____,
(*прізвище, ім'я, по батькові*)

_____ курсу, _____ групи, спеціальність «Політологія» (денна / заочна форма навчання).

Тема роботи: _____

Реєстраційний номер: ____ . **Дата реєстрації:** « ____ » _____ 201 ____ р.

Науковий керівник: _____
(*науковий ступінь, вчене звання, посада, прізвище, ім'я, по батькові*)

Рецензент: _____
(*науковий ступінь, вчене звання, посада, прізвище, ім'я, по батькові*)

=====

ЗМІСТ РЕЦЕНЗІЇ

1. Актуальність теми дослідження:

2. Оцінка вступу до роботи, його змістового наповнення:

3. Ступінь опрацювання джерельної бази:

4. Аналіз змісту розділів:

А. Для теоретичної складової: досягнення мети, виконання завдань, знання категоріального апарату;

Б. Для науково-прикладної складової: висунення / підтвердження гіпотез, використання релевантних методів дослідження.

5. Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів (відповідність висновків меті та завданням дослідження):

6. Якість оформлення, оцінка мови і стилю виконаної роботи:

7. Загальні зауваження та рекомендації рецензента:

8. Висновок рецензента:

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

| Структурні частини оцінювання роботи | | Максимальний бал | Рекомендований бал рецензента |
|--------------------------------------|---|------------------|-------------------------------|
| 1. | Актуальність теми дослідження | 10 | |
| 2. | Оцінка вступу до роботи, його змістового наповнення | 10 | |
| 3. | Ступінь опрацювання джерельної бази | 20 | |
| 4. | Оцінка змісту розділів роботи | 30 | |
| 5. | Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів | 20 | |
| 6. | Якість оформлення, оцінка мови і стилю виконаної роботи | 10 | |
| ВСЬОГО БАЛІВ: | | 100 | |

Виставлена рецензентом загальна оцінка:

«_____», «_____», (_____).
(бали) (за шкалою ECTS) (за національною шкалою)

«_____» _____ 201__ р.
дата

_____ *підпис рецензента*

ПРО КАФЕДРУ

Кафедра політології і державного управління УжНУ має тривалу історію свого становлення. В умовах радянського періоду (1964 – 1989 роки) вона носила назву кафедри наукового комунізму, згодом упродовж 1989 – 1991 років йменувалася кафедрою наукового соціалізму. Впродовж 1991 – 1994 років, під назвою «кафедра політології» (до початку 2013 року), вона мала статус загальноуніверситетської. З вересня 1994 року кафедра переведена на історичний факультет, а з березня 2006 року, в зв'язку зі створенням факультету суспільних наук, включена до його структури.

У червні 1998 року рішенням Державної акредитаційної комісії Міністерства освіти і науки України кафедра отримала ліцензію на право підготовки спеціалістів-політологів. Перший випуск зі спеціальності «Політологія» кафедра здійснила в червні 2002 року. Тоді 18 студентів-політологів успішно захистили наукові роботи та вперше в історії Закарпаття здобули дипломи бакалаврів-політологів. Наступного року відбувся перший випуск студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст». У 2004 році кафедра долучилася до випуску перших в історії краю магістрів політології. Того ж року відбувся перший набір студентів на заочну форму навчання.

У липні 2013 року рішенням Державної акредитаційної комісії Міністерства освіти і науки України кафедрі політології і державного управління надано ліцензію на право підготовки магістрів державної служби. Таким чином, нині кафедра забезпечує підготовку фахівців за двома напрямками: 0403 – «Політологія» та 1501 – «Державне управління» за чотирма освітньо-кваліфікаційними рівнями: «Бакалавр» – з нормативним терміном навчання 4 роки (8 семестрів), кваліфікація «Бакалавр політології» (6.030104); «Спеціаліст» – з нормативним терміном навчання 1 рік (2 семестри), кваліфікація «Політолог. Викладач суспільних наук» (7.03010401); «Магістр» – з нормативним терміном навчання 1 рік (2 семестри), кваліфікація «Магістр. Викладач суспільних наук» (8.03010401); «Магістр» – з нормативним терміном навчання 1 рік (3 семестри), кваліфікація «Магістр державної служби» (8.15010002). Крім підготовки фахівців політологів і магістрів державної служби кафедра виконує функцію читання навчальних дисциплін «Політологія» та «Соціологія» для студентів усіх навчальних підрозділів (інститутів і факультетів) УжНУ.

Першим завідувачем кафедри політології в університеті був кандидат філософських наук, доцент Володимир Лаврентійович Боднар (1935 – 2011). Згодом кафедру очолювали доктор історичних наук, професор Микола Миколайович Вегеш та кандидат політичних наук,

професор Юрій Олександрович Остапець. З січня 2013 року кафедру очолює доктор політичних наук, професор Мирослава Олександрівна Лендъел.

Сьогодні колектив кафедри налічує 27 викладачів (4 професори, 15 доцентів, 3 старші викладачі, 5 викладачів) і двоє провідних спеціалістів. У розрізі наукових ступенів кафедра представлена 1 доктором політичних наук, 9 кандидатами політичних наук, 6 кандидатами історичних наук, 2 кандидатами наук з державного управління та 1 кандидатом філософських наук. Половина викладацького персоналу – в минулому найкращі випускники та безпосередні вихованці кафедри.

Матеріально-технічна та інформаційна база спеціальності динамічно доповнюється підготовленими професорсько-викладацьким складом кафедри навчально-методичними посібниками. До прикладу, такі колективні видання викладачів кафедри політології як «Людина і суспільство» (1994), «Основи політології» (2000), «Навчальні програми кафедри політології Ужгородського національного університету» в 2 частинах (2002), «Конкурсні тестові завдання для вступників: Людина і суспільство» (2007), «Наукова робота студентів факультету суспільних наук: організація, виконання, оцінювання» (2007, 2009, 2010), «Політологія: Підручник» (2008). Останнє видання за редакцією професора Миколи Миколайовича Вегеша затверджене Міністерством освіти і науки України побачило світ у видавництві «Знання». Своєрідною «родзинкою» навчального підручника є комп'ютерний додаток у формі CD-диску, де представлені програма навчального курсу «Політологія», методичні матеріали до написання наукових робіт студентів а також тестові завдання для самоконтролю.

Наукові праці як викладачів, так студентів-політологів публікуються в таких університетських виданнях як «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія», «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія», «Регіональні студії», «Регіоналістика», «Соціально-політичні студії».

Викладачі кафедри є авторами індивідуальних та колективних наукових монографій, експертами в міжнародних грантових проектах. Значний науковий потенціал кафедри ілюструє той факт, що завідувач кафедри, проф. Мирослава Олександрівна Лендъел паралельно очолює НДІ Центральної Європи, а проф. Маріан Юрійович Токар – директор НДІ політичної регіоналістики. Вони виступають організаторами проведення наукових читань, міжнародних наукових конференцій та грантових проектів. Наразі колектив кафедри здійснює виконання комплексної наукової теми «Електоральні, політичні, культурні та етнонаціональні проблеми розвитку України та країн Центрально-Східної Європи», в рамках якої найближчим часом планується видання колективної

монографії «Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть».

Викладачі кафедри політології і державного управління активно співпрацюють із вченими сусідніх держав у рамках заключених двосторонніх міжнародних угод і виконання грантових проектів. Зокрема, з Академією Наук Угорщини, Інститутом політології Пряшівського університету, факультетом соціальних та економічних наук Університету Коменського в Братиславі (Словацька Республіка), кафедрою політології Жешувського університету (Республіка Польща), факультетом політичних наук, управління та комунікації Університету ім. Бабеш–Бояї (м. Клуж-Напока), Музеєм історії Сату Марє (Румунія).

ПРО УПОРЯДНИКІВ

ЗАН Михайло Петрович – кандидат історичних наук, доцент, голова методичної комісії кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ.

ОСТАПЕЦЬ Юрій Олександрович – кандидат політичних наук, професор кафедри політології і державного управління, декан факультету суспільних наук УжНУ.

СТРЯПКО Іван Олександрович – кандидат історичних наук, доцент кафедри політології і державного управління, голова Ради молодих вчених факультету суспільних наук УжНУ.

ТОКАР Маріан Юрійович – кандидат історичних наук, професор, заступник завідувача кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук, директор НДІ політичної регіоналістики УжНУ.

Науково-методичне видання

**ЯК НАПИСАТИ ДИПЛОМНУ РОБОТУ:
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ**

Упорядники: Зан М.П., Остапець Ю.О., Стряпко І.О., Токар М.Ю.

Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 2

(створена рішенням кафедри політології і державного управління
ФСН УжНУ, протокол № 7 від 26 лютого 2014 року)

Я – 44

Як написати дипломну роботу: навчально-методичні рекомендації / Упорядники: Зан М.П., Остапець Ю.О., Стряпко І.О., Токар М.Ю.; Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 2; [Ужгород. нац. ун-т; Ф-т сусп. наук; Каф. політології і держ. управління]. – Ужгород, 2014. – 90 с.

У методичному посібнику відображено основні етапи виконання випускних робіт студентів спеціальностей «Політологія» та «Державна служба», яких готує колектив кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ.

Упорядники висвітлюють правила та рекомендації до написання, процедуру захисту кваліфікаційної, дипломної та магістерської робіт.

У виданні окреслено алгоритм написання і формлення наукової статті, яка є неодмінним атрибутом навчально-наукової роботи магістра політології та державної служби. Подається перелік орієнтовних тем випускних робіт. Навчально-методичне видання адресоване студентам та викладачам суспільно-політичних дисциплін вищих навчальних закладів.

ББК 378.147 (076): 32
УДК Ф01р 252. 45